

Explaining the strategic model of social capital From the point of view of Martyr General Hajj Ghasem Soleimani

Ghasem Esmaeili¹ | Al Abedini² | Mahdi Mohammadi Nasab^{3*}

Abstract

Martyr Haj Qassem Soleimani, as a strategic and international personality, is considered social capital himself, and he led and managed social capital in the holy defense and after that, therefore, he has valuable views about social capital. the main goal of this research is to explain the strategic model of social capital from his point of view. 60 of his remaining and available documents, including his speeches, meetings, and wills, were coded, and using the systematic grounded theory, the model was developed. In causal conditions, concepts such as youthfulness, hope in God, honoring the families of martyrs, etc., and in intervening conditions, concepts such as negative propaganda of the enemy, cultural invasion, divine and spiritual spirit of managers, etc. in the form The formation or non-formation of social capital is influential. Conditions such as the prevailing atmosphere in seminaries and universities, the prevailing spirituality in the society, and the importance of the family in Islamic Iranian societies can provide the basis for the creation and cultivation of social capital. The central phenomenon is voluntary presence in different scenes. Social capital strategies are divided into two categories: subjective and objective strategies, considering the large number of extracted strategies, it can be said that Shahid Soleimani's view on the category of social capital is a strategic view, that the use of these strategies has consequences such as security, issuing the Islamic revolution to the world. independence at all levels, cohesion and solidarity, uniformity in society, and achieving perfection.

Keywords: Social Capital, Strategic Social Capital, Qassem Soleimani, Grounded Theory, Islamic Management.

DOR: 20.1001.1.22516980.1404.33.1.2.2

1. Master of Business Administration (Strategic), Qom University, Faculty of Economic and Administrative Sciences, Department of Business Management, Qom, Iran.
2. Ph.D Student in Strategic Management, Faculty of Management and Economics, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran.
3. Corresponding Author: Assistant Professor, Department of Business Administration, Faculty of Economic and Administrative Sciences, Qom University, Qom, Iran. mohammadinasab@qom.ac.ir

This article is an open-access article distributed under the terms and conditions of the
Creative Commons Attribution Non-Commercial (CC-BY-NC) license.

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت:
۱۴۰۳/۰۳/۱۲
تاریخ بازنگری:
۱۴۰۳/۱۰/۱۹
تاریخ پذیرش:
۱۴۰۳/۱۱/۱۳
تاریخ انتشار:
۱۴۰۴/۰۳/۲۸شاپا چاپی: ۶۹۸۰-۲۲۵۱
الکترونیکی: ۵۲۳۴-۲۶۴۵

تبیین الگوی راهبردی سرمایه اجتماعی از دیدگاه سردار شهید حاج قاسم سلیمانی

قاسم اسماعیلی^۱ | علی عابدینی^۲ | مهدی محمدی نسب^۳

چکیده

شهید حاج قاسم سلیمانی به عنوان یک شخصیت راهبردی و فراملی، هم خودش سرمایه اجتماعی محسوب می شود و هم سرمایه اجتماعی را در دفاع مقدس و پس از آن رهبری و مدیریت نموده است، از این رو دیدگاه های ارزشمندی در خصوص سرمایه اجتماعی دارد. بنابراین هدف اصلی در این پژوهش تبیین الگوی راهبردی سرمایه اجتماعی از دیدگاه ایشان می باشد. تعداد ۶۰ عدد از اسناد برجای مانده و در دسترس از ایشان شامل سخنرانی ها، جلسات و وصیت نامه ایشان کدگذاری شد و با استفاده از روش نظریه پردازی داده بنیاد، الگوی مورد نظر تدوین گردید. در شرایط علی مفاهیمی مانند جوان گرایی، امیدواری به خداوند، تکریم خانواده شهدا و... و در شرایط مداخله گر مفاهیمی همچون تبلیغات منفی دشمن، تهاجم فرهنگی، روحیه الهی و معنوی مدیران و ... در شکل گیری یا عدم شکل گیری سرمایه اجتماعی تأثیرگذار هستند. شرایطی از قبیل فضای حاکم بر حوزه های علمیه و دانشگاه ها، معنویت حاکم در جامعه و اهمیت خانواده در جوامع ایرانی اسلامی می تواند زمینه ایجاد و پرورش سرمایه اجتماعی فراهم سازد. پدیده محوری، حضور داوطلبانه در صحنه های مختلف است. راهبردهای سرمایه اجتماعی به دو دسته راهبردهای ذهنی و عینی تقسیم می شوند و با توجه تعداد زیاد راهبردهای استخراج شده می توان گفت نگاه شهید سلیمانی به مقوله سرمایه اجتماعی یک نگاه راهبردی است که به کارگیری این راهبردها پیامدهایی همچون امنیت، صدور انقلاب اسلامی به دنیا، استقلال در همه سطوح، انسجام و همبستگی، یکرنگی در جامعه و رسیدن به کمال را به دنبال دارد.

کلیدواژه ها: سرمایه اجتماعی، سرمایه اجتماعی راهبردی، قاسم سلیمانی، نظریه داده بنیاد، مدیریت اسلامی

DOR: 20.1001.1.22516980.1404.33.1.2.2

۱. کارشناسی ارشد مدیریت بازرگانی (استراتژیک)، دانشگاه قم، دانشکده علوم اقتصادی و اداری، گروه مدیریت بازرگانی، قم، ایران.

۲. دانشجوی دکتری مدیریت استراتژیک، گروه مدیریت بازرگانی، دانشکده مدیریت و اقتصاد دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.

۳. نویسنده مسئول: استادیار گروه مدیریت بازرگانی، دانشکده علوم اقتصادی و اداری، دانشگاه قم، قم، ایران.

این مقاله یک مقاله با دسترسی آزاد است که تحت شرایط و ضوابط مجوز (CC BY-NC) Creative Commons منتشر شده است.

Commercial

توزیع شده است.

مقدمه

مفهوم سرمایه اجتماعی در سال ۱۹۹۰، با ادبیات علمی گسترده، با دیدگاه‌های مختلف معرفی شده است (باپتیستا^۱، ۲۰۲۲). سرمایه اجتماعی مفهومی در جامعه‌شناسی است که کاربردی در بسیاری از علوم انسانی نظیر اقتصاد، مدیریت، علوم اجتماعی، و علوم سیاسی دارد (آخوندی، ۱۴۰۳). سرمایه اجتماعی بستر مناسبی برای بهره‌وری سرمایه فیزیکی و انسانی و راهی برای دستیابی به موفقیت و بهبود عملکرد سازمان تلقی می‌شود (کاظمی و ملکان، ۱۳۹۵؛ محمدیان منصور، جعفری و مهرگان، ۱۳۹۷). سرمایه اجتماعی در درون یک فرد یا یک سازمان اجتماعی وجود ندارد بلکه در فضای ارتباطی و تعاملی بین افراد وجود دارد. (آسا، ۱۴۰۱) سرمایه اجتماعی بر همکاری و هماهنگی نیروهای انسانی و هنجارهایی که همکاری و هماهنگی را افزایش می‌دهد، تأکید دارد. تعاریف سرمایه اجتماعی به مفاهیمی مانند اعتماد، همکاری و روابط متقابل بین اعضای یک جامعه یا گروه اشاره دارد (کاظمی و ملکان، ۱۳۹۵). امروزه دیدگاه جدید مدیریت توسعه، مبتنی بر اصل سرمایه اجتماعی است که بیش از آنکه به منابع مالی، فیزیکی و انسانی برای توسعه نیاز داشته باشیم به آن نیاز داریم. زیرا در صورت عدم وجود سرمایه اجتماعی، اثربخشی سایر سرمایه‌ها کاهش خواهد یافت و حرکت در مسیر توسعه و تکامل فرهنگی و رشد اقتصادی دشوار خواهد شد. به همین دلیل سرمایه اجتماعی یکی از محورهای اصلی برای دستیابی به توسعه، قلمداد می‌شود (الوانی، ۱۳۸۵). هرچه در یک جامعه به سرمایه اجتماعی توجه بیشتری شود، همکاری و هماهنگی بین افراد و گروه‌ها نیز افزایش پیدا می‌کند، اطلاعات بهتر در گردش خواهد بود، از هزینه‌های مبادله کاسته می‌شود، منابع اقتصادی بهتر به کار گرفته می‌شود و پیشرفت و توسعه جامعه با سرعت بیشتری انجام می‌پذیرد. بسیاری از برنامه‌های پیشرفت و توسعه کشورها ممکن است بدون در نظر گرفتن مسائل سرمایه اجتماعی به نتایج مطلوب دست پیدا نکنند. بنابراین در ایجاد و اجرای طرح‌های توسعه باید به سرمایه اجتماعی توجه ویژه‌ای شود. بر اساس سند چشم‌انداز بیست‌ساله کشور، یکی از ویژگی‌هایی که جامعه ایرانی باید در افق این چشم‌انداز داشته باشد، «تکیه بر سهم برتر نیروی انسانی و سرمایه اجتماعی در تولید ملی» است. بررسی مسائل مختلف اجتماعی از جمله سرمایه اجتماعی در هر جامعه‌ای باید با در نظر گرفتن

1. Baptista

فرهنگ، سنت‌ها و آداب و رسوم آن جامعه صورت گیرد. بخش قابل توجهی از فرهنگ و اعتقادات مردم کشورهای اسلامی از جمله ایران متأثر از اسلام است (افسری، ۱۳۹۱).

سردار شهید حاج قاسم سلیمانی با سابقه بیش از ۳۰ سال حضور در جبهه‌های مختلف به عنوان یک فرمانده مقتدر، با درایت، باهوش و کم نظیر، بینش عمیق و شناخت دقیقی از مسائل انسانی، اجتماعی، سیاسی و امنیتی داشتند و به عنوان شخصی که از این سرمایه و به تعبیری ثروت نامرئی در کشورهای مختلف از جمله عراق، افغانستان، سوریه، لبنان و... از طریق جذب و ساماندهی نیروهای مردمی از جمله تیپ فاطمیون (افغانستان)، زینبیون (پاکستان)، حشدالشعبی (عراق) و... بهره برده است، که از این حیث از ایشان به عنوان «فرمانده مجاهدان بدون مرز» یاد می کنند. ایشان همواره از سرمایه اجتماعی به عنوان عنصری تأثیرگذار در عرصه‌های مختلف یاد کرده است، و از جمله فرماندهان نظامی و مدیرانی بود که با رهبری خود موفق شد سبک رهبری ویژه‌ای را در ایران ایجاد کند که اتحاد و همبستگی را با اعتماد ملی ترکیب می کرد، همچنین وحدت و یکپارچگی در ایران و دیگر ملت‌های مسلمان منطقه را به دنبال داشت (قرباغی و ازگلی، ۱۳۹۹).

و از طرفی شخص ایشان یک سرمایه اجتماعی تمام نشدنی است به طوری که حتی بعد از شهادت نیز، الگوی رفتاری این شهید بزرگوار، سرلوحه اقدامات جهادی در حوزه‌های مختلف قرار گرفته است. همچنین با توجه به فرمایشات مقام معظم رهبری (حفظه الله) در خصوص روشنگری در جامعه تحت عنوان جهاد تبیین در عصری که جنگ ترکیبی و شناختی مقدم بر جنگ نظامی است پرداختن به زوایای مختلف زندگی بزرگان و معرفی آنان به جامعه، گامی مؤثر در جهاد تبیین خواهد بود. با بررسی‌های صورت گرفته، پژوهشی پیرامون بیانات و دیدگاه شهید سلیمانی در خصوص سرمایه اجتماعی انجام نگرفته و همچنین با توجه به تأکید مقام معظم رهبری مبنی بر اینکه شهید سلیمانی را می‌بایست نه تنها به عنوان یک شخص بلکه به عنوان یک مکتب معرفی کرد، در همین راستا این تحقیق در پی تبیین الگوی راهبردی سرمایه اجتماعی از دیدگاه ایشان است. بنابراین با توجه به اهمیت سرمایه اجتماعی و نقش مهم آن در جامعه و به منظور پاسخ به خلأ دانشی در این زمینه، در این پژوهش سعی شده دیدگاه سردار شهید حاج قاسم سلیمانی به موضوع سرمایه اجتماعی به عنوان شخصیتی راهبردی و استراتژیک مورد بررسی قرار گرفته و الگوی راهبردی سرمایه اجتماعی مبتنی بر دیدگاه ایشان تبیین و طراحی گردد. این تحقیق از این جهت که تاکنون به

مقوله سرمایه اجتماعی از دیدگاه حاج قاسم سلیمانی پرداخته نشده است و با توجه به این موضوع که ایشان به عنوان شخصیتی راهبردی در داخل و خارج از کشور شناخته می شوند دارای اهمیت و اینکه تحقیقی پیرامون سرمایه اجتماعی مبتنی دیدگاه ایشان با اینکه ایشان هم سرمایه اجتماعی ملی و منطقه ای را راهبری می کردند و هم خودشان سرمایه اجتماعی بودند، صورت نگرفته است دارای نوآوری می باشد. در این پژوهش از وصیت نامه و تمام سخنرانی های در دسترس شهید سلیمانی بهره برداری شده است. سؤالات فرعی پژوهش در جهت پاسخ به سؤال اصلی پژوهش که الگوی راهبردی سرمایه اجتماعی از دیدگاه سردار شهید حاج قاسم سلیمانی چگونه است؟ نیز به شرح ذیل است:

- ۱- شرایط علی برای تبیین الگوی راهبردی سرمایه اجتماعی از دیدگاه سردار شهید حاج قاسم سلیمانی چیست؟
- ۲- شرایط مداخله گر برای تبیین الگوی راهبردی سرمایه اجتماعی از دیدگاه سردار شهید حاج قاسم سلیمانی چیست؟
- ۳- راهبردهای ایجاد سرمایه اجتماعی از دیدگاه سردار شهید حاج قاسم سلیمانی چیست؟
- ۴- شرایط زمینه ای برای ایجاد سرمایه اجتماعی از دیدگاه سردار شهید حاج قاسم سلیمانی چیست؟
- ۵- مقوله محوری سرمایه اجتماعی از دیدگاه سردار شهید حاج قاسم سلیمانی چیست؟
- ۶- پیامدهای سرمایه اجتماعی از دیدگاه سردار شهید حاج قاسم سلیمانی چیست؟

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

سرمایه اجتماعی

مفهوم سرمایه اجتماعی از مفاهیمی است که در حوزه های مختلف از جمله علوم اجتماعی، اقتصادی و نیز در علوم سیاسی و مدیریت مورد بررسی قرار گرفته است. سرمایه اجتماعی در مشارکت اجتماعی در ارتباطات غیررسمی فرصت های جدیدی را برای افزایش ضریب اعتماد ایجاد می کند. (ملیکیان^۱، ۲۰۲۳).

1. Melikian

سرمایه اجتماعی با برقراری ارتباط و ایجاد شبکه‌های اجتماعی، باعث ایجاد حس همکاری و اطمینان در میان افراد یک جامعه می‌شود و از شاخص‌های مهم رشد و توسعه در جوامع مختلف محسوب می‌گردد. (مبشری، ۱۳۸۸). ویژگی ذاتی این سرمایه این است که در روابط اجتماعی شکل می‌گیرد و تابعی از سایر سرمایه‌هاست (عارفی نهاد و همکاران، ۱۴۰۳). سرمایه اجتماعی به منابعی اطلاق می‌شود که از درون شبکه‌های کسب و کار جمعی یا فردی ایجاد و رشد پیدا می‌کند. کلمه «اجتماعی» در عنوان سرمایه اجتماعی بر این موضوع دلالت دارد که این منابع خود دارایی‌های شخصی محسوب نمی‌گردد و مالکیت فردی ندارد. در دل شبکه‌های روابط می‌توان این منابع را مشاهده نمود. (الوانی، ۱۳۸۵). سرمایه اجتماعی از تعامل‌های روزمره بین افراد شکل می‌گیرد و دارای عناصر و مؤلفه‌هایی همچون اعتماد، انسجام، روابط و مشارکت میان اعضای یک گروه یا یک جامعه است که با تقویت آن‌ها می‌توان زمینه بهبود و توسعه را در سایر بخش‌ها ایجاد کرد. (ردادی و مهمام، ۱۴۰۳)

رابرت دی پاتنام^۱، سرمایه اجتماعی را با سه مؤلفه تعریف می‌کند: شبکه‌ها، روابط و تعاملات اجتماعی افراد با یکدیگر. شبکه‌ها، خاستگاه دو مؤلفه دیگر سرمایه اجتماعی یعنی اعتماد و هنجارهای معاملاتی و روابط رسمی و غیررسمی هستند. شبکه‌های مبادله در هر جامعه‌ای وجود دارد، برخی از این شبکه‌ها را می‌توان به عنوان شبکه‌های افقی یا برابری خواه، درحالی که برخی دیگر را می‌توان به عنوان شبکه‌های عمودی یا حذفی متمایز کرد. در شبکه‌های افقی، شهروندان با قدرت و موقعیت برابر به عضویت درمی‌آیند، درحالی که در شبکه‌های عمودی، شهروندان با وضعیت نابرابر عضو می‌شوند (فیلد، ۱۳۹۲).

سرمایه اجتماعی دارای دو قطب است. که در یک قطب آن شبکه‌های درون‌گرا، مشابه، بسته و کوچک قرار دارند که نوعی از سرمایه اجتماعی را بیان می‌کند که عموماً بر اساس اعتماد و همکاری بین شبکه‌ای فشرده از افراد متشابه ایجاد شده‌اند. در قطب دیگر شبکه‌های برون‌گرا، متنوع، باز و بزرگ قرار دارند، چنین شبکه‌هایی کارآفرین هستند. می‌توان گفت این شبکه‌ها به منظور دسترسی به اطلاعات جدید، شناخت فرصت‌های تازه و یافتن منابع مناسب بسیار مفید و تأثیرگذار هستند (بیکر، ۱۳۸۲). در مجموع انسان‌ها می‌توانند سرمایه اجتماعی خود را خودشان با

1. Robert Putnam

همکاری یکدیگر ایجاد نمایند. به عبارتی دیگر سرمایه اجتماعی از علاقه خالصانه به دیگران و روابط صادقانه با آنان تشکیل شده است. بر اساس دیدگاه دیگر می‌توان سه بُعد ساختاری، شناختی و هنجاری را برای سرمایه اجتماعی نام بُرد: بُعد ساختاری سرمایه اجتماعی از الگوی پیوندهای میان اعضای و ترکیب سازمان‌دهی تشکیل می‌شود. از اساسی‌ترین شاخص‌های بُعد ساختاری می‌توان به سلسله‌مراتب شبکه، به هم‌پیوستگی و میزان مشابهت گروه یا اعضای سازمان اشاره نمود. بُعد شناختی سرمایه اجتماعی به روابط متقابل و اعتماد اشاره دارد و اعتماد نیز به دو نوع «نهادی» و «اجتماعی» تقسیم می‌شود. بُعد هنجاری سرمایه اجتماعی نیز کیفیت تعاملات و ارتباط اعضای درون یک سازمان را مورد توجه قرار داده و به شاخص‌هایی نظیر اعتماد و ارتباط متقابل اشاره دارد (سیدنقوی، ۱۳۸۴).

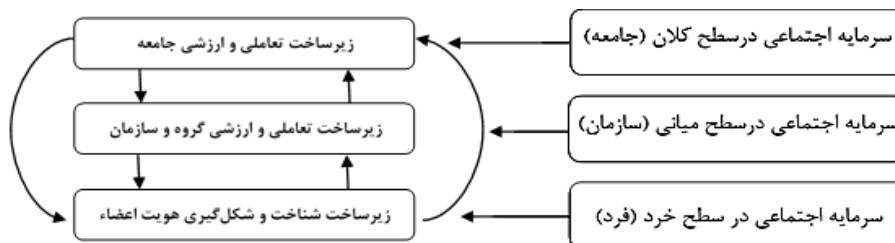
جدول ۱. شاخص‌های سرمایه اجتماعی به تفکیک ابعاد ساختاری، شناختی و هنجاری (سیدنقوی، ۱۳۸۴)

بُعد ساختاری	بُعد شناختی	بُعد هنجاری
نقش‌ها و قواعد	هنجارها	کیفیت روابط و تعامل اعضا
شبکه‌ها و روابط بین فردی	ارزش‌ها	ارتباط متقابل بین اعضا
رویه‌ها	نگرش‌ها	اعتماد اجتماعی
روابط افقی	باورها	پیوند اجتماعی
روابط عمودی	فرهنگ شهری	-
ایجاد منافع مشترک	همبستگی و انسجام	-
-	همکاری	-

مدل‌های کیفی سنجش سرمایه اجتماعی

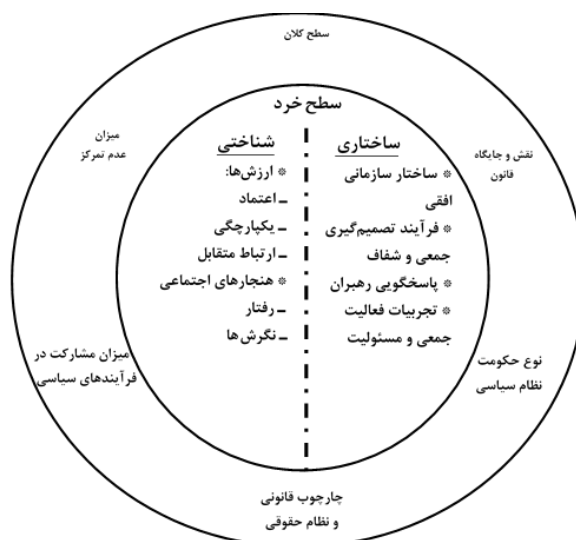
الف) مدل CRLRA: این مدل که در سال ۲۰۰۰ میلادی توسط کیلپاتریک و فالک^۱ ارائه شده است سرمایه اجتماعی را در سه سطح خرد، میانی و کلان، مورد بررسی قرار می‌دهد. مطابق شکل زیر، همه این سطوح با یکدیگر در ارتباط هستند و تقویت یا تناقض یکدیگر را به دنبال دارند (کیلپاتریک و فالک، ۲۰۰۱).

1. Kilpatrick & Falk

شکل ۱. نحوه ارتباطی سرمایه اجتماعی در سطوح مختلف (طلوعی، ۱۳۸۵)

ب) مدل SCAT: این مدل که برای اولین بار در سال ۱۹۹۸ توسط «بینو هیکس» ارائه و سپس توسط محققین دیگر از جمله «کرشینا و شرادر»^۱ در سال ۱۹۹۹ توسعه داده شده است مدل نسبتاً جامع کیفی است که به منظور بررسی و تجزیه و تحلیل سرمایه اجتماعی در سطح سازمان مورد توجه قرار می‌گیرد. این مدل سعی دارد ابعاد و ترکیب سرمایه اجتماعی در سطح سازمان را اندازه‌گیری کند.

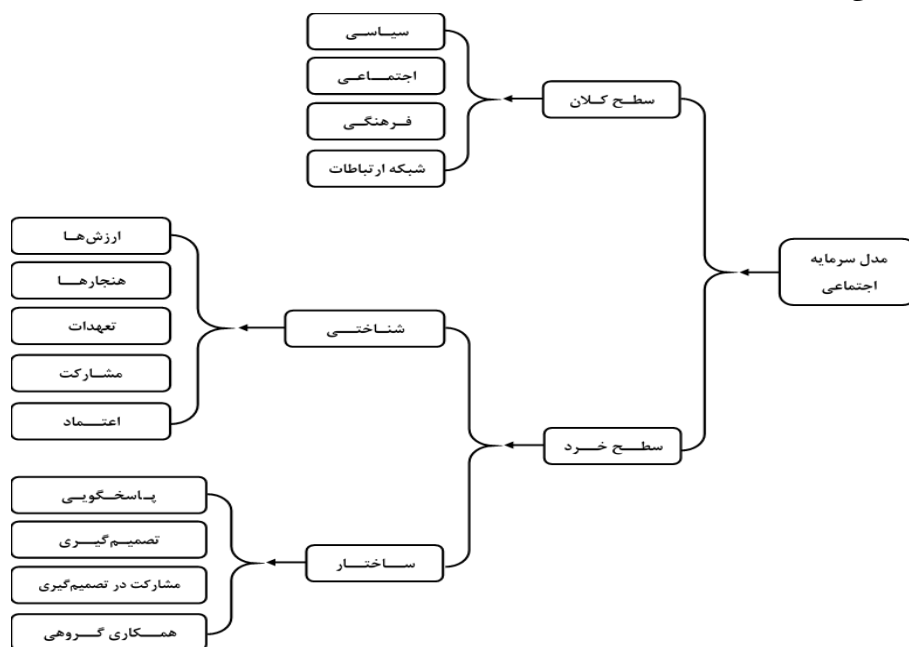
شکل ۲. اندازه‌گیری و ترکیب ابعاد سرمایه اجتماعی بر اساس مدل SCAT (طلوعی، ۱۳۸۵)

در این مدل سرمایه اجتماعی به دو سطح کلان و خرد تقسیم شده است، سطح کلان به محیطی که سازمان در آن فعالیت می‌کند اشاره دارد و شامل نقش قوانین در چارچوب حقوقی، نوع

1. Krishna & Shrader

حکومت و نظام سیاسی، میزان عدم تمرکز و میزان مشارکت سیاسی افراد در خط‌مشی کلان می‌باشد (طلوعی، ۱۳۸۵).

ج) مدل کریشنا و شرادر (۱۹۹۹): این مدل با توسعه مدل قبلی ارائه شد. در بُعد شناختی مؤلفه‌هایی نظیر ارزش‌ها، هنجارها، تعهدات، مشارکت و اعتماد موجود در سیستم اجتماعی سازمان مورد توجه بوده و در بُعد ساختاری نیز ساختارها و فرایندهای مدیریتی نظیر پاسخگویی مدیران و رهبران در مقابل عملکردشان، شفافیت و مشارکت در تصمیم‌گیری و همکاری‌های گروهی مورد توجه قرار گرفته است (کریشنا و شرادر، ۱۹۹۹).

شکل ۳. اندازه‌گیری و ترکیب ابعاد سرمایه اجتماعی بر اساس مدل SCAT (الوانی، ۱۳۸۳)

وضعیت سرمایه اجتماعی در ایران

سرمایه اجتماعی اساس اقدام جامعه‌محور است و با این حال، طبقه اجتماعی، سن، قومیت و جنسیت نقش مهمی در شکل‌دهی به نتایج سرمایه اجتماعی دارند (وسلو^۱، ۲۰۲۳). سرمایه اجتماعی یک ظرفیت مغفول مانده در ایران است، اما معیار خاصی برای سنجش سرمایه اجتماعی

1. Wesselow

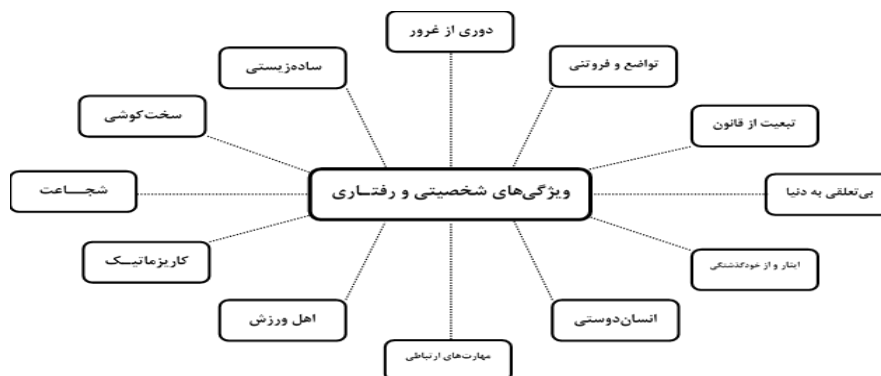
وجود ندارد، اما میزان جرم و جنایت، میزان سرپیچی از قوانین، رعایت قوانین راهنمایی و رانندگی، میزان پرخاشگری و میزان دعوای خیابانی، خیانت در امانت، میزان چک‌های برگشتی، میزان مصرف مواد مخدر، وضعیت طلاق، نرخ مهاجرت، میزان شکایت‌های مطرح شده، میزان فرار مالیاتی، نرخ خودکشی و... اندازه‌گیری شده است. اگر همه این معیارها در کشوری روند صعودی داشته باشد، باید گفت سرمایه اجتماعی در حال کاهش است. زیرا در برخی موارد ممکن است به دلایل خاصی در کشوری استاندارد مطرح شود. به عنوان مثال، طلاق ممکن است افزایش یابد، اما معیارهای دیگر باید روند نزولی داشته باشند. در مورد ایران، روند آمارها در خصوص معیارهای فوق، کاملاً مشخص است و حاکی از کاهش شدید سرمایه اجتماعی است، به نظر می‌رسد این معیارها معیارهای دست دوم بوده و به نوعی نشان‌دهنده وضعیت سرمایه اجتماعی در سطح خرد است. برای بهبود رفاه مردم یک سیاست مدیریت مبتنی بر سرمایه اجتماعی مورد نیاز است. این باید انجام شود زیرا رفاه متغیر مداخله‌ای خوبی برای سرمایه اجتماعی است (آمین^۱، ۲۰۲۴). اگر بخواهیم سرمایه اجتماعی را در سطح کلان در نظر بگیریم، باید رفتار ارکان و نهادهای اصلی دولت را بررسی کنیم و در این زمینه، شاخص اعتماد بین شهروندان و دولت و نهادهای دولتی یکی از مهم‌ترین آن‌هاست (نصیرپور و همکاران، ۱۳۹۴). از سویی دیگر، شناخت درست سرمایه اجتماعی می‌تواند جوامع را در پیشرفت و توسعه در ابعاد مختلف کمک کند و موجب افزایش عملکرد و کارآمدی اجتماعی و اقتصادی و سیاسی شود و توسعه و حکمرانی فقط با وجود سرمایه اجتماعی شکل می‌گیرد. (مولایی و قاسمی، ۱۴۰۲)

ویژگی‌های شخصیتی - رفتاری و مکتبی حاج قاسم سلیمانی

ویژگی‌های شخصیتی - رفتاری

مهم‌ترین ویژگی‌های سردار سلیمانی عبارت‌اند از شجاعت، تواضع و فروتنی، بی‌تعلقی به دنیا، سخت‌کوشی، دوری از غرور، ایثار و از خودگذشتگی، ساده‌زیستی، اهل ورزش، مهارت‌های ارتباطی، تبعیت از قانون، کاریزماتیک و انسان‌دوستی (مهدیه، ۱۳۹۹).

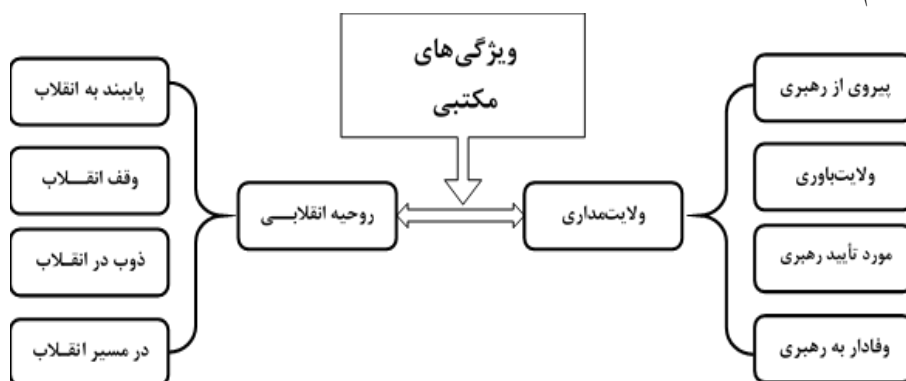
1. Amin

شکل ۴. ویژگی‌های شخصیتی - رفتاری سردار سلیمانی (مهدیه، ۱۳۹۹)

ویژگی‌های مکتبی

ویژگی‌های مکتبی سردار سلیمانی در قالب دو بُعد ولایت‌مداری و روحیه انقلابی مشتمل بر هشت مفهوم زیربنایی شناسایی شده است. در بُعد ولایت‌مداری، مفهوم پیروی از رهبری مهم‌ترین مفهوم یا مؤلفه بوده است.

شکل ۵. ویژگی‌های مکتبی سردار سلیمانی (مهدیه، ۱۴۰۰)

پیشینه پژوهش

در این بخش خلاصه‌ای از پژوهش‌های مرتبط صورت گرفته فارسی و لاتین در جدول زیر ارائه می‌گردد.

جدول ۲. خلاصه پیشینه پژوهش‌های فارسی و لاتین مرتبط با پژوهش

ردیف	نویسنده و سال	عنوان پژوهش	یافته‌های پژوهش
۱	طاهری گودرزی و ساری (۱۴۰۱)	طراحی مدل سرمایه اجتماعی مبتنی بر مکتب شهید حاج قاسم سلیمانی	سرمایه اجتماعی مبتنی بر مکتب حاج قاسم سلیمانی دارای پنج بُعد اصلی هست. در این پنج بُعد به مؤلفه‌هایی از قبیل شایسته‌محوری، فداکاری، شجاعت، شهامت و باور به تعالی مسیر، اعتمادسازی، همدلی و همدردی، ساده‌زیستی، شهادت‌طلبی، ولایت‌مداری، وحدت‌گرایی، مسئولیت‌پذیری و خیرخواهی اشاره دارند که تمامی این مؤلفه‌ها باعث ایجاد سرمایه اجتماعی به شکل چشم‌گیر و مؤثر در جامعه خواهند شد.
۲	خلیلی و مهربان اینچه برون (۱۴۰۰)	بررسی سرمایه اجتماعی و خشونت کنشگران در خاورمیانه	یافته‌ها و نتایج پژوهش حاکی از آن است که مداخله مداوم قدرت‌های مداخله‌گر فرا منطقه‌ای (انگلیس، آمریکا، فرانسه) به‌ویژه پس از جنگ جهانی اول باعث کاهش یا بروز کارکرد منفی سرمایه اجتماعی در خاورمیانه شده و به بازتولید مداوم خشونت کنشگرانه در منطقه منجر شده است.
۳	گارینه کشیشیان سیرکی (۱۴۰۰)	تأثیر سرمایه اجتماعی بر امنیت ملی در دوران دفاع مقدس	بین سرمایه اجتماعی و امنیت ملی به‌ویژه در بُعد داخلی در نمونه دفاع مقدس رابطه مستقیم و معناداری وجود دارد. با توجه به عمق و گستردگی این پیوند، به نظر می‌رسد با تمرکز بر سرمایه اجتماعی بیش از سایر سرمایه‌ها بتوان مشکلات و دردهای کنونی اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و اقتصادی کشور را برطرف کرد.
۴	عابدینی و همکاران (۱۳۹۸)	طراحی و تبیین الگوی سرمایه اجتماعی بر اساس وصایای فرماندهان شهید دفاع مقدس	در شرایط علیّی مفاهیمی مانند امیدواری به خداوند، هدف‌دار بودن، دفاع از وطن و در شرایط پیش‌برنده مفاهیمی مانند احساس دین به انقلاب، تبلیغات منفی دشمنان، جنگ دشمنان با نظام، و در شرایط بازدارنده نیز فردگرایی، ناکارآمدی ارتباطی و نداشتن هدف جمعی قرار دارند که در انتخاب راهبردها تأثیرگذار خواهد بود. راهبردهای سرمایه اجتماعی را می‌توان به دو دسته راهبردهای عینی و راهبردهای ذهنی تقسیم نمود. نتایج این راهبردها شامل پیامدهای فردی و

جدول ۲. خلاصه پیشینه پژوهش‌های فارسی و لاتین مرتبط با پژوهش

ردیف	نویسنده و سال	عنوان پژوهش	یافته‌های پژوهش
			جمعی همچون آزادی و حمایت از ستمدیدگان است.
۵	شین و شین (۲۰۲۲)	بررسی تأثیر رهبری ایثارگر بر سرمایه اجتماعی و عملکرد شغلی	رهبری ایثارگر تأثیر مثبت و معناداری بر سرمایه اجتماعی و عملکرد شغلی دارد. علاوه بر این، سرمایه اجتماعی به‌طور قابل‌توجهی عملکرد شغلی را بهبود می‌بخشد و واسطه بین ایثار و عملکرد شغلی است.
۶	کالوو و همکاران (۲۰۲۰)	بررسی رابطه جنگ مسلحانه و سرمایه اجتماعی در کشور مالی	در مناطق در معرض درگیری، مشارکت بزرگسالان در انجمن‌ها از ۷ به ۱۴ درصد افزایش می‌یابد. این افزایش صرفاً برای انجمن‌های خانوادگی و سیاسی مشاهده می‌شود که نسبتاً درون‌گرا هستند و به‌عنوان گروه‌های ذینفع عمل می‌کنند. آن‌ها این یافته را به‌عنوان نوعی عقب‌نشینی در پشت مرزهای گروه یا جامعه تفسیر می‌کنند، تفسیری که با تجزیه و تحلیل بیشتر اعتماد بین فردی پشتیبانی می‌شود. این نوع عقب‌نشینی ممکن است شکاف‌های قومی را تشدید کند و درگیری را عمیق‌تر کند.
۷	آلکورتا و همکاران (۲۰۲۰)	بررسی رابطه بین دو نوع مختلف سرمایه اجتماعی - ساختاری و شناختی - با استفاده از معیار خشونت سیاسی	سطوح بالاتر سرمایه اجتماعی ساختاری با حمایت و مشارکت در خشونت سیاسی همراه است، درحالی‌که سطوح بالاتر سرمایه اجتماعی شناختی با حمایت کمتر و مشارکت در خشونت سیاسی همراه است. شاخص‌های سرمایه اجتماعی ساختاری و شناختی روابط متضادی با حمایت و مشارکت در خشونت سیاسی دارند. درحالی‌که اعتماد ویژه و هویت ملی به‌طور منفی با خشونت سیاسی مرتبط است، عضویت در انجمن‌های مذهبی و اجتماعی نیز به‌طور مثبت با خشونت سیاسی مرتبط است. علاوه بر این، قدرت دل‌بستگی به هویت اجتماعی، صرف‌نظر از هویت قومی یا ملی، یک شاخص مهم خشونت سیاسی است.

با بررسی پیشینه پژوهش مشخص می‌گردد مباحثی همچون ارتباط سرمایه اجتماعی با میزان جرم و جنایت، تأثیر سرمایه اجتماعی در جنگ، رابطه رهبری ایشارگر و سرمایه اجتماعی در پژوهش‌های خارجی مورد بررسی قرار گرفته است و همچنین در پژوهش‌های داخلی به مقوله سرمایه اجتماعی در دفاع مقدس و رابطه سرمایه اجتماعی و امنیت پرداخته شده است اما تاکنون موضوع سرمایه اجتماعی به صورت فرا ملی، بین‌المللی و راهبردی و همچنین از دیدگاه شخصی که در بُعد داخلی و بین‌المللی سرمایه اجتماعی را مدیریت کرده است مورد تحلیل و بررسی قرار نگرفته است از این رو در این تحقیق به تبیین الگوی راهبردی سرمایه اجتماعی از دیدگاه سردار شهید حاج قاسم سلیمانی می‌پردازیم.

روش پژوهش

تحقیق حاضر از نوع بنیادین با رویکرد اکتشافی است که به دنبال ارائه مدلی برای تبیین الگوی راهبردی سرمایه اجتماعی از دیدگاه سردار شهید حاج قاسم سلیمانی می‌باشد، و از نظر نحوه گردآوری داده‌ها نیز در دسته تحقیقات غیرآزمایشی قرار می‌گیرد. برای پاسخ به مسئله و تدوین مدل از روش کیفی و از راهبرد داده بنیاد سیستماتیک یا نظام‌مند در ساخت نظریه استفاده شده است. هدف اصلی این پژوهش تبیین الگوی سرمایه اجتماعی راهبردی از دیدگاه حاج قاسم است و لذا بررسی این موضوع از زوایای مختلف، شامل عوامل شکل‌دهنده و نتایج آن و نیز استراتژی‌های مؤثر در شکل‌گیری آن، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. به بیان دیگر مهم است بدانیم این پدیده از کجا و در چه بستری شکل می‌گیرد، به چه نتایجی منجر می‌شود و چه استراتژی‌هایی در شکل‌گیری آن مؤثر هستند. لذا مدل نظام‌مند روش داده بنیاد به دنبال پاسخ به همین سؤالات است. نظریه داده بنیاد برگرفته از داده‌هایی است که طی فرایند تحقیق به صورت نظام‌مند گردآوری و تحلیل شده‌اند. تئوری داده بنیاد اشتراوس و کوربین بر اساس تولید نظام‌مند نظریه از داده‌ها بنا شده است، و شیوه کدگذاری شامل کدگذاری باز، کدگذاری محوری، و کدگذاری انتخابی می‌باشد (اشتراوس و کوربین^۱، ۱۹۹۸). جامعه نظری این پژوهش شامل ۶۰ مورد از سخنرانی‌های سردار شهید حاج قاسم سلیمانی از زمان فرماندهی جنگ در دفاع مقدس تا زمان شهادت (از سال ۱۳۶۰ تا ۱۳۹۸) به همراه وصیت‌نامه ایشان است.

1. Strauss and Corbin

برای بررسی نتایج پژوهش از قابلیت اطمینان یا پایایی برای نشان دادن رابطه بین کدگذاران (داوران) در نتایج کدگذاری استفاده می‌شود. قابلیت اطمینان بین کدگذاران اصطلاحی است که به میزان توافقی که توسط کدگذاران مستقل هنگام ارزیابی ویژگی‌های یک پیام یا متن به دست می‌آید، اشاره دارد. برای محاسبه پایایی با استفاده از روش توافق درون موضوعی دو کدگذار، از یک یا چند همکار (کدگذار) استفاده می‌شود به این صورت که محقق به همراه این همکار به صورت تصادفی چند سخنرانی را انتخاب و کدگذاری می‌کنند و میزان توافق بین کدگذاری آن‌ها محاسبه می‌شود (خواستار، ۱۳۸۸). در این پژوهش به منظور محاسبه پایایی بین دو کدگذار از روش شاخص تکرارپذیری به شرح زیر استفاده شده است:

$$100\% \times \frac{\text{تعداد توافقات} \times 2}{\text{تعداد کل کدها}} = \text{درصد پایایی بین باز آزمون}$$

به همین منظور از یک همکار خواسته شد تا ۱۰ سخنرانی مکتوب را به صورت تصادفی کدگذاری نماید. داده‌های حاصل از نتایج کدگذاری‌ها همراه با درصد پایایی بین دو کدگذار (شاخص تکرارپذیری) در جدول زیر آمده است.

جدول ۳. محاسبه پایایی بین دو کدگذار

ردیف	عنوان سخنرانی	تعداد کل کدها	تعداد توافقات	تعداد عدم توافقات	پایایی بین دو کدگذار (درصد)
۱	S1	۱۰	۴	۶	۸۰
۲	S2	۱۵	۶	۹	۸۰
۳	S3	۲۳	۱۱	۱۲	۹۵
۴	S4	۱۴	۶	۸	۸۵
۵	S5	۱۸	۸	۱۰	۸۸
۶	S6	۲۰	۷	۱۳	۷۰
۷	S7	۸	۳	۵	۷۵
۸	S8	۱۹	۸	۱۱	۸۴
۹	S9	۱۵	۶	۹	۸۰
۱۰	S10	۱۲	۵	۷	۸۳
	کل	۱۵۴	۶۴	۹۰	۸۳

همان‌طور که در این جدول مشاهده می‌شود، تعداد کل کدها که همکار و محقق به دست آورده‌اند برابر ۱۵۴، تعداد کل توافقات بین این کدها ۶۴ و تعداد کل عدم توافقات بین این کدها برابر ۹۰ است. پایایی بین کدگذاران برای سخنرانی‌های مورد استفاده در این تحقیق، با استفاده از فرمول ذکر شده، برابر ۸۳ درصد است. با توجه به اینکه میزان پایایی بیش از شصت درصد است می‌توان گفت درصد پایایی بین کدگذاران در این پژوهش مورد تأیید است.

برای ارزیابی شاخص روایی پژوهش نیز، مدل ارائه‌شده در پژوهش به سمع و نظر گروهی از اساتید و خبرگان موضوع پژوهش رسید و مدل پژوهش به صورت حضوری و آنلاین برای ۶ نفر از اساتید متخصص سرمایه اجتماعی ارسال شد و در ارتباط با چهار موضوع تناسب تئوری با داده‌ها، مرتبط بودن تئوری، اثربخشی و قابلیت کاربرد تئوری، تعدیل‌پذیری تئوری (عابدین و همکاران، ۱۳۹۹) از آن‌ها نظر سنجی شد. معدل نظرات خبرگان در جدول زیر نشان داده شده است:

جدول ۴. معدل نظرات خبرگان برای ارزیابی روایی پژوهش

میانگین پاسخ‌ها					
خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	
					تناسب تئوری با داده‌ها
					مرتبط بودن تئوری
					اثربخشی و قابلیت کاربرد تئوری
					تعدیل‌پذیری تئوری

یافته‌های پژوهش

کدگذاری باز

در روش داده بنیاد اولین مرحله در تجزیه و تحلیل داده‌ها کدگذاری باز می‌باشد. کدگذاری باز شامل یک فرآیند تحلیلی است که با استفاده از آن، ابتدا مفاهیم داده‌ها کشف و پس از آن مفاهیم به منظور شناخت و تشخیص پدیده‌های مشابه با یکدیگر مقایسه می‌گردد و طبقه‌بندی تحت عنوان مقوله شکل می‌گیرد. این مرحله از تجزیه و تحلیل به شناسایی و استخراج مفاهیم اولیه از بین

سخنرانی‌ها اختصاص دارد. بر این اساس سخنرانی‌ها به صورت مکتوب درآمده و سپس با بررسی چندباره متن سخنرانی‌ها، مفاهیم موجود در متون استخراج و سپس کدگذاری انجام می‌گیرد. در جدول زیر نمونه‌ای از کدگذاری باز، نشان داده شده است.

جدول ۵. نمونه‌ای از کدگذاری باز قسمتی از سخنرانی سردار شهید حاج قاسم سلیمانی سالروز عملیات

بیت المقدس (خرداد ۱۳۹۴)

متن	کد نهایی
اینکه امام فرمود خدا خرمشهر را آزاد کرد، یک بُعد آن بُعد معنوی بود که امام همیشه در همه حرکات و سکناتش در طول دوره انقلاب، دفاع مقدس و بخش‌های مختلف دیگری همیشه تکیه‌گاه اصلی امام و موضوع تأکیدش همین بود، دین خدا و توکل بر خدا، استعانت از خدا و اطمینان به خدا. اما یک بخش دیگر آن هم همین معنا را می‌رساند که این عملیات با توجه به تبلیغاتی که دشمن کرد و تصوراتی که قبل از پیروزی و فتح خرمشهر وجود داشت، نسبت دادن خدا خرمشهر را آزاد کرد، به دلیل همین اعجاب بودن این صحنه بود.	توکل بر خدا تکیه‌گاه اصلی امام در جنگ تأکید امام بر استعانت از خدا اطمینان به خدا توصیه امام به رزمندگان تبلیغات دشمن در زمان عملیات

در مرحله کدگذاری باز ۳۷۵ کد استخراج و در نهایت منجر به شناسایی ۵۲ مفهوم گردید.

کدگذاری محوری

دومین مرحله در روش گراند تئوری، کدگذاری محوری می‌باشد که نیاز به دقت و تمرکز بیشتری دارد. در این مرحله فرآیند مرتبط کردن گروه‌ها به زیر گروه‌هایشان شکل می‌گیرد و دلیل محوری بودن آن این است که حول یک گروه، دسته‌بندی گروه‌ها از لحاظ مشخصات و ابعاد صورت می‌گیرد.

در این مرحله، یک مقوله به عنوان پدیده محوری انتخاب و در مرکز فرآیند قرار می‌گیرد و ارتباط سایر مقوله‌ها با آن مشخص می‌گردد. برای این منظور، روابط بین مقوله‌ها با استفاده از روش کدگذاری محوری و در قالب پدیده محوری، شرایط علی، راهبردها، شرایط زمینه‌ای، شرایط مداخله‌گر و پیامدها طبقه‌بندی می‌شوند.

شرایط علی

شرایط علی مقوله‌هایی هستند که بر مقوله‌محوری تأثیر می‌گذارند. شرایط علی رویدادهایی هستند که موقعیت‌ها، مباحث و مسائل مرتبط با پدیده را خلق و تا حدودی تشریح می‌کنند که چرا و چگونه افراد و گروه‌ها به این پدیده مبادرت می‌ورزند. در واقع، منظور از شرایط علی، رویدادها و اتفاقاتی است که بر این پدیده تأثیر گذاشته و منجر به بروز آن می‌شوند. شرایط علی مفاهیمی را شامل می‌شود که به‌طور مستقیم بر سرمایه اجتماعی از دیدگاه سردار شهید حاج قاسم سلیمانی تأثیرگذار است. در این پژوهش جوان‌گرایی، امیدواری به خداوند، وحدت، انتخاب آگاهانه و صحیح، هدف‌دار بودن، عطف و مهربانی، تکریم خانواده شهدا، استمرار و سختی در امور، تواضع و فروتنی، غیرت، اهمیت فرهنگ عاشورایی و عزت و کرامت انسانی، عللی هستند که از دیدگاه سردار شهید حاج قاسم سلیمانی بر سرمایه اجتماعی تأثیرگذار هستند. مقوله‌های مربوط به شرایط علی در جدول زیر نشان داده شده است.

جدول ۶. مقوله‌ها و مفاهیم مرتبط با شرایط علی

مقوله	مفهوم	کد
شرایط علی	جوان‌گرایی	سپردن کار به جوان‌ها، استفاده از نیروی جوانی، میدان دادن به جوان‌ها، تأثیر جوانان متدین در جامعه، تأثیر جنگ بر جوانان، شهید حججی تابلوی زیبای جوان متدین، حضور فرماندهان جوان در میدان جنگ، رسوخ معارف دینی در جنگ توسط جوانان، تکیه بر جوانان، اعتماد به جوانان
	امیدواری به خداوند	توکل بر خدا تکیه‌گاه اصلی امام در جنگ، تأکید امام در استعانت از خدا، اطمینان به خدا توصیه امام به رزمندگان، باور داشتن خدا، اعتماد به خداوند، رفاقت با خدا، اتصال به خداوند
	حفظ وحدت	عدم توجه به قومیت‌گرایی، کنار گذاشتن گرایش‌های مذهبی، اتحاد، اجتناب از تفرقه، اتحاد دو عنصر مذهب و ملیت، حفظ وحدت در جامعه، داشتن وحدت حول دشمن، توجه به قومیت‌های مختلف، دوری از تفرقه، لزوم حفظ وحدت، پرهیز از اختلاف، پرهیز از جناح‌گرایی، دوری از اختلاف شیعه و سنی
		دقت در انتخاب مسئولین، جلوگیری از انتخاب‌های غلط، عدم توجه به

جدول ۶. مقوله‌ها و مفاهیم مرتبط با شرایط عکلی

مقوله	مفهوم	کد
	انتخاب آگاهانه و صحیح	سن و سال در انتخاب فرماندهان، عدم توجه به سطح تحصیلات در انتخاب فرماندهان، عدم توجه به رتبه در انتخاب فرماندهان، لزوم انتخاب راه صحیح
	هدف‌دار بودن	لزوم داشتن هدف مقدس، لزوم داشتن هدف صحیح، داشتن هدف همراه با اخلاص، تأثیر اعمال بر اهداف، توجه به اهداف و مقاصد عالی، اولویت داشتن هدف، حرکت به سمت هدف والا
	عطوفت و مهربانی	صفا در میدان نبرد، صمیمیت در میدان نبرد، حس نوع دوستی، عطوفت، رفاقت بین رزمندگان، ترویج محبت، رأفت اسلامی، عطوفت اسلامی، حس نوع دوستی
	اخلاص در امور	اخلاص در عمل، اخلاص از قرب الهی، اخلاص در فضای عملی حوزه علمیه، اخلاص در فضای عملی دانشگاه، رشد اخلاص در مدیران، توجه به اخلاص در امور در دفاع مقدس، اخلاص پیدا کردن به واسطه اتصال به آل الله
	تکریم خانواده شهدا	توجه به خانواده شهدا، احترام به خانواده شهدا، ستایش پدران و مادران شهدا
	داشتهن استمرار و سرسختی در امور	استمرار در صحنه جنگ، سرسختی در صحنه جنگ، سخت‌کوشی در کارها، تلاش جدی برای عمل به وعده‌ها
	تواضع و فروتنی	دوری از پست، دوری از شهرت، پرهیز از منیت، انجام کار بدون توقع، تواضع و فروتنی بین رزمندگان، پرهیز از خودبینی، پرهیز از غرور، دوری شهدا از پست و مقام
	غیرت	داشتهن غیرت دینی، داشتهن غیرت انسانی، داشتهن غیرت ملی
	تمسک به فرهنگ عاشورایی	عظمت حادثه کربلا، جامعیت حادثه کربلا، نقش تربیتی حادثه کربلا، نکته‌های ناب اخلاقی موجود در حادثه کربلا، تأثیر فرهنگ عاشورا در جامعه، تمسک جستن به فرهنگ امام حسین (علیه السلام)، حادثه کربلا نوشدارویی برای علاج بشریت، زیبایی ایستادگی امام حسین (علیه السلام) در برابر یزید، درس گرفتن از تلخی‌های حادثه کربلا، فداکاری امام حسین (علیه السلام) برای حفظ اسلام، پیروی ملت از امام

جدول ۶. مقوله‌ها و مفاهیم مرتبط با شرایط علّی

مقوله	مفهوم	کد
		حسین (علیه السلام) در مقابله با حوادث، پیروزی انقلاب با تمسک به فرهنگ امام حسین (علیه السلام)، امام حسین (علیه السلام) انگیزه‌ای برای نیروهای نظامی، نیاز جامعه به شناخت راه امام حسین (علیه السلام)
	حفظ عزت و کرامت انسانی	ارجحیت حفظ عزت بر سایر امور، حفظ کرامت انسانی، حفظ حریم انسان بالاترین جهاد، عزت بخشیدن خداوند به انسان، حفظ عزت ملت، از خودگذشتگی برای حفظ عزت

با بررسی مفاهیم موجود در جدول فوق می‌توان گفت از دیدگاه سردار شهید حاج قاسم سلیمانی با پیروی از فرهنگ عاشورایی که در آن امام حسین (علیه السلام) با امیدواری به خداوند، با انتخابی صحیح و از روی آگاهی در اوج عزت و کرامت انسانی به سمت هدفی والا حرکت کرد و همچنین با تکیه بر جوانان و در کنار آن تکریم خانواده شهدا و قدردان بودن خون فرزندان‌شان می‌توان سرمایه اجتماعی را شکل داد.

شرایط مداخله‌گر

شرایط مداخله‌گر، شرایط وسیع و عامی همچون فرهنگ، فضا و... هستند که به‌عنوان تسهیل‌گر یا محدودکننده راهبردها عمل می‌کند. این شرایط، اجرای راهبردها را تسهیل و تسریع کرده و یا به‌عنوان یک مانع، دچار تأخیر می‌نمایند. در پژوهش حاضر با بررسی شرایط مداخله‌گر در سرمایه اجتماعی از دیدگاه سردار شهید حاج قاسم سلیمانی می‌توان این‌طور بیان کرد که ایشان عواملی همچون تبلیغات منفی دشمن، تهاجم فرهنگی، روحیه الهی و معنوی مدیران، تعلقات انسان، دنیاطلبی، مسائل فرهنگی حاکم در جامعه و وجود خطرات داخلی و خارجی در شکل‌گیری و یا عدم شکل‌گیری سرمایه اجتماعی تأثیرگذار می‌دانند که این شرایط در جدول زیر نشان داده شده است.

جدول ۷. مقوله‌ها و مفاهیم مرتبط با شرایط مداخله‌گر

مقوله	مفهوم	کد
شرایط مداخله‌گر	تبلیغات منفی دشمن	تأثیر تبلیغات روانی بر تقویت یا تضعیف روحیه نیروها، بی‌توجهی به شایعات، توجه به واقعیت‌ها، پرهیز از بزرگنمایی دشمن، لزوم توجه به تبلیغات مؤثر دشمن، تبلیغات دشمن در زمان عملیات
	تهاجم فرهنگی	توجه به دفاع مقدس برای مقابله با تهاجم فرهنگی، نقش جانبازان در مقابله با تهاجم فرهنگی
	روحیه الهی و معنوی مدیران	وجود مدیران پاک، اعتقاد عملی مدیران، معتقد بودن مدیران، تأثیر اساسی مدیران در جامعه، الهی بودن مدیران، پابندی مدیران به قانون اساسی، بالاتر بودن مدیر نسبت به نیروهای تحت امر در تمامی امور، نقش مسئولین در تحول جامعه
	تعلقات انسانی	تأثیر تعلق بر اراده انسان، شناخت انسان‌ها از روی تعلقات آن‌ها، تعلق از رموز استقامت، تأثیر تعلقات در حرکت انسان
	دنیا طلبی	عدم دل‌بستگی به دنیا، لذت‌های دنیا مانع رسیدن به قله، تأثیر منفی تعلقات دنیوی، عبور از دنیای فانی و زودگذر
	مسائل فرهنگی حاکم در جامعه	دگرگونی فرهنگی جامعه، توجه به موضوعات مختلف فرهنگی، ترویج مسائل فرهنگی در دین، نقش جانبازان در مسائل فرهنگی جامعه، جاری بودن حقیقت در فضای جنگ به‌عنوان یک فرهنگ
	وجود خطرات داخلی و خارجی	تلاش دشمن برای تقابل ملی‌گرایی و مذهب، فتنه مذهبی، همسو شدن عالم اسلامی با تفکرات دشمن، نابود کردن همه باطل‌های درونی کشور، عدم سازش با استکبار جهانی، ایجاد شکاف‌های هویتی در جامعه، ایجاد شکاف‌های دینی در جامعه، به خطر افتادن هویت دینی، وجود نیت‌های ناسالم، هجمه و فشار دشمن، سعی استکبار در دامن زدن به اختلاف شیعه و سنی، وجود احزاب سیاسی مختلف، همسو شدن مدیران داخلی با دشمنان، بها دادن به دشمن، ترویج فهم غلط از دشمن، آسیب‌پذیری دموکراسی به نفع مذهب، آسیب دیدن مذهب به بهانه دموکراسی

در توضیح شرایط مداخله گر می توان گفت شرایطی از قبیل روحیه الهی و معنوی مدیران در تشکیل سرمایه اجتماعی و شرایطی همچون تبلیغات منفی دشمن، تهاجم فرهنگی، دنیاطلبی و وجود خطرات داخلی و خارجی در عدم تشکیل سرمایه اجتماعی مؤثر خواهد بود. برخی شرایط از قبیل تعلقات انسان و مسائل فرهنگی حاکم در جامعه نیز وجود دارد که می تواند هم در تشکیل و هم در عدم تشکیل سرمایه اجتماعی تأثیرگذار باشد.

شرایط زمینه‌ای

شرایط زمینه‌ای، شرایط خاصی هستند که بر راهبردها تأثیر می گذارند و نحوه شکل گیری، نشانه‌ها، و ابعاد پدیده محوری در این مقوله تبیین می گردد. شرایط زمینه‌ای الگوهای پایداری هستند که با زمان و مکانی خاص عجین شده‌اند (مختص همان پدیده هستند) و مجموعه موقعیت‌هایی را ایجاد نموده‌اند که افراد و سازمان‌ها تحت این موقعیت‌ها از خود گُشش نشان می دهند. با توجه به موضوع این پژوهش می توان گفت از دیدگاه سردار شهید حاج قاسم سلیمانی شرایطی از قبیل فضای حاکم بر حوزه‌های علمیه و دانشگاه‌ها، معنویت حاکم در جامعه و اهمیت خانواده در جوامع ایرانی اسلامی می تواند زمینه ایجاد و پرورش سرمایه اجتماعی را فراهم سازد. مفاهیم اشاره شده، در جدول زیر به صورت کامل نشان داده شده است.

جدول ۸. مقوله‌ها و مفاهیم مرتبط با شرایط زمینه‌ای

مقوله	مفهوم	کد
شرایط زمینه‌ای	جایگاه تربیتی مساجد در زندگی اجتماعی	مسجد نماد وحدت‌آفرین، آگاه‌سازی در مساجد، تربیت فرهنگی در مساجد، تربیت دینی در مساجد، نقش مسجد در جذب مردم
	محیط مؤثر دانشگاه‌ها	تأثیر اخلاقی دانشگاه‌ها، تأثیر دانشگاه‌ها در رفتار، تأثیر دانشگاه در انضباط جامعه، تأثیر دانشگاه در اداره جامعه، توجه ویژه به دانشگاه
	نقش مؤثر حوزه‌های علمی در دین و زندگی مردم	نقش حوزه‌های علمی در جهت‌دهی اساسی به دین مردم، نقش حوزه‌های علمی در جهت‌دهی اساسی به زندگی مردم، توجه ویژه به حوزه‌های علمی
	اهمیت خانواده در جامعه ایرانی اسلامی	تأثیر خانواده در تربیت فرزندان، حفظ حرمت خانواده، توجه به استحکام خانواده، خانواده اساس تحول یک جامعه
	معنویت حاکم در جامعه	معنویت رزمندگان در فضای جنگ، نقش معنویت در جنگ، تزکیه نفس، معنویت حاکم در فضای جنگ، حرکت جامعه به سمت معنویت، تأثیر مدیریت بر معنویت جامعه، مغمومیت همراه با معنویت، شکست‌پذیری قدرت‌های مادی

در توضیح شرایط زمینه‌ای اشاره شده در جدول فوق می‌توان این‌طور بیان کرد که در جامعه ایرانی اسلامی ما استحکام خانواده و نحوه تربیت فرزندان مهم‌ترین نقش در فراهم نمودن زمینه پرورش سرمایه اجتماعی کارآمد را دارد، از دیدگاه سردار شهید سلیمانی خانواده اساس تحول یک جامعه است و این نقش پررنگ و بااهمیت خانواده از دیدگاه ایشان را نشان می‌دهد. از دیگر شرایطی که به آن اشاره شده است، نقش حوزه‌های علمی و دانشگاه‌ها در فراهم نمودن زمینه ایجاد، پرورش و رشد سرمایه اجتماعی است همچنین از نقش مساجد در این خصوص نمی‌توان غافل شد. مساجد ما به نوعی دومین رکن بعد از خانواده و شاید در برخی مقاطع حتی مهم‌تر از خانواده در شکل‌گیری سرمایه اجتماعی می‌باشد همان‌طور که در صحنه دفاع مقدس بسیاری از رزمندگان پرورش یافته محیط معنوی مساجد بودند و امروزه نیز مشاهده می‌گردد اکثر نیروهای داوطلب در عرصه‌های مختلف جهادی از درون همین مساجد اعزام می‌گردند. درنهایت نیز می‌توان گفت سردار شهید سلیمانی اعتقاد داشتند تمامی این محیط‌ها باید در افزایش معنویت جامعه

تأثیرگذار باشند زیرا با پرورش روح معنوی جامعه می‌توان زمینه را برای شکل‌گیری و پرورش سرمایه اجتماعی مؤثر فراهم نمود.

مقوله محوری

مقوله محوری یک صورت ذهنی از پدیده‌ای است که اساس فرآیند پژوهش است. منظور از مقوله محوری این است که همه مقوله‌های اصلی دیگر را بتوان به آن ارتباط داد و در داده‌های استخراج شده به دفعات به آن اشاره شده باشد. شرایط محوری که سردار شهید حاج قاسم سلیمانی در سخنرانی‌ها به دفعات به آن اشاره نمودند بحث حضور داوطلبانه در صحنه‌های مختلف است. در جدول زیر مقوله محوری نشان داده شده است.

جدول ۹. مقوله‌ها و مفاهیم مرتبط با مقوله محوری

مقوله	مفهوم	کد
مقوله محوری	حضور داوطلبانه در صحنه‌های مختلف	حضور داوطلبانه مدافعان حرم در سوریه، انقلاب اسلامی ثمره حضور خودجوش مردم، حضور داوطلبانه فرماندهان در خط مقدم، حضور داوطلبانه بسیجیان در صحنه جنگ، حضور میلیونی مردم در صحنه انتخابات، حضور داوطلبانه بسیجیان مصداق ملی‌گرایی، استقبال داوطلبانه رزمندگان از خطر، تشکیل نیروی مردمی انصارالله در یمن، حضور نیروهای داوطلب بسیج عراق (حشد الشعبی)، تشکیل نیروهای داوطلب افغانستانی (فاطمیون)، حضور در سوریه برای نجات اسلام، وجود نیروهای فراوان استشهادی، روحیه شهادت‌طلبی در فرماندهان، جهاد فی سبیل الله ملاک مسئولیت‌ها، عدم تشکیل بسیج مردمی عامل شکست حزب بعث، ثبت‌نام نیروها برای تشکیل گردان، ثبت‌نام نیروها برای حرکت به سمت جبهه‌ها

با بررسی کدهای استخراج شده مرتبط با مقوله محوری می‌توان این‌طور بیان کرد که سردار شهید حاج قاسم سلیمانی اعتقاد ویژه‌ای به حضور داوطلبانه و خودجوش مسئولین، نیروهای نظامی و نیروهای مردمی در صحنه‌های مختلف داشتند. همچنان که در حوادث و اتفاقات مختلف داخلی و خارجی از این ظرفیت بهره بردند. به عنوان مثال: در مبارزه با گروهک تکفیری داعش زمینه را برای حضور داوطلبانه نیروهای مبارز از کشورهای مختلف فراهم نمودند. نیروهایی از قبیل

نیروهای داوطلب بسیج عراق تحت عنوان حشدالشعبی، نیروهای داوطلب افغانستانی تحت عنوان تیپ فاطمیون، نیروهای داوطلب پاکستانی تحت عنوان زینیون و... که نشان از توجه ویژه سردار سلیمانی به استفاده از سرمایه اجتماعی چه در داخل و چه در خارج از کشور دارد.

راهبردها

کُنش‌ها یا برهم‌کُنش‌های خاصی که در پاسخ به مقوله محوری و تحت تأثیر شرایط مداخله-گر اتخاذ می‌شوند. راهبردها و اقدامات، طرح‌ها و کنش‌هایی‌اند که به طراحی مدل کمک می‌نمایند. از راهبردها تحت عنوان فرآیند نیز نام برده می‌شود. با توجه به مفاهیم استخراج شده می‌توان راهبردها را به دو دسته: راهبردهای ذهنی و عینی تقسیم کرد. راهبردهای ذهنی در ذهن و درون افراد شکل می‌گیرد و راهبردهای عینی وجود خارجی دارند و به‌نوعی عینیت دارند. در جدول زیر مقوله‌ها و مفاهیم مرتبط با راهبردهای ذهنی و عینی نشان داده شده است.

میزان و تعداد مفاهیم استخراج شده در راهبردهای ذهنی و عینی نشان‌گر این است که شهید سلیمانی نگاه راهبردی به موضوع سرمایه اجتماعی داشتند و اکثر این راهبردها از نوع عینی هستند.

جدول ۱۰. مقوله‌ها و مفاهیم مرتبط با راهبردهای ذهنی و عینی

مقوله	مفهوم اصلی	مفهوم فرعی	کد
		داشتن فرهنگ بسیجی	توجه به بسیج و بسیجی بودن به‌عنوان یک فرهنگ، توجه به فرهنگ بسیج در تمامی شئون جامعه، بسیجی بودن به‌عنوان یک مرجع، مدیریت بسیجی، توجه به بسیجی بودن به‌عنوان یک مرجع در انتخاب مسئولین
		مبنا قراردادن اصول و ارزش‌های دینی و اخلاقی	توجه به اخلاقیات انسانی، توجه به موضوعات مختلف دینی، توجه به ارزش‌های اصیل دینی، تقویت لایه‌های ارزشی جامعه، رعایت اخلاقیات از سوی مسئولین، لزوم عمل به اصول
		استفاده از اندیشه‌های مقام معظم رهبری	محوریت مردم از دیدگاه مقام معظم رهبری، جایگاه مهم قانون اساسی از دیدگاه رهبری، توجه به افکار مقام معظم رهبری در تربیت نخبگان، استفاده از اندیشه‌های مقام معظم رهبری در شناخت مسیر انقلاب، استفاده مسئولین نظام از اندیشه‌های مقام معظم رهبری (حفظه‌الله)، تهاجم فرهنگی

جدول ۱۰. مقوله‌ها و مفاهیم مرتبط با راهبردهای ذهنی و عینی

مقوله	مفهوم اصلی	مفهوم فرعی	کد
		(حفظه‌الله)	نتیجه عدم توجه به اندیشه‌های مقام معظم رهبری (حفظه‌الله)
		پیروی از اندیشه‌های امام خمینی (ره)	محوریت مردم از دیدگاه امام (ره)، جلودار بودن امام (ره)، خط‌شکن بودن امام (ره)، توجه به فقه امام خمینی (ره)، استفاده از اندیشه‌های امام در شناخت مسیر انقلاب، استفاده مسئولین نظام از اندیشه‌های امام برای تبیین نقشه راه، تهاجم فرهنگی نتیجه عدم توجه به اندیشه‌های امام (ره)
		جلب اعتماد مردم	عمل به وعده‌ها برای جلب اعتماد مردم، اعتماد مردم به فرماندهان جنگ، بی‌اعتماد شدن مردم نسبت به حکومت در زمان پهلوی
		تقویت فرهنگ جهادی	احیاء قابلیت‌های جهادی، نیاز جامعه به مدیریت جهادی، نقش مسئولین جهادی در تحول جامعه، مدیریت جهادی راه‌حل مشکلات اقتصادی
		امیدآفرینی در جامعه	پرهیز از ناامیدی، امید به پیروزی در اوج قدرت دشمن، تزریق امید در جامعه
		پیروی از فرهنگ دفاع	زنده نگه‌داشتن یاد و خاطره دوران دفاع مقدس، تأثیر فرهنگی دفاع مقدس در جامعه، حفظ ارزش‌ها و نمادهای دوران دفاع مقدس (چفیه)، ملی بودن دفاع مقدس، بیان واقعیت‌های دفاع مقدس، پرهیز از بزرگنمایی در صحنه دفاع مقدس، لزوم ماندگاری دفاع مقدس، تأثیر دفاع مقدس بر سابقه تاریخی کشور، عامل تربیت در دفاع مقدس، تبدیل شدن دفاع مقدس به یک فرهنگ، دفاع مقدس منشأ تحول در سطح ساختاری، دفاع مقدس منشأ تحول در سطح سازمانی، دفاع مقدس مشیت الهی، فراگیر شدن معارف شیعی در دفاع مقدس، حقیقت مذهبی بودن دفاع مقدس، تأثیر دفاع مقدس در تطهیر جامعه، تأثیر دفاع مقدس در دگرگونی عمیق فرهنگی در جامعه، دفاع مقدس متحرک دینی، نقش مذهب در موفقیت‌های دفاع مقدس، توجه به آثار دفاع مقدس، دوران دفاع مقدس جامع‌ترین معرف حقیقت اسلام ناب، تأثیر دفاع مقدس در شکل‌گیری جامعه دینی،

جدول ۱۰. مقوله‌ها و مفاهیم مرتبط با راهبردهای ذهنی و عینی

مقوله	مفهوم اصلی	مفهوم فرعی	کد
		مقدس	توجه به ارزش‌های دفاع مقدس، گستردگی دفاع مقدس در بستر زمان، گستردگی دفاع مقدس از لحاظ جغرافیایی، گستردگی دفاع مقدس در حجم نیروی انسانی، دفاع مقدس برجسته‌ترین معرف ملت ایران، دفاع مقدس الگویی برای ملت‌های مستضعف، وابستگی آینده کشور به فرهنگ ایثار و فداکاری، توصیه مقام معظم رهبری (حفظه‌الله) به توسعه فرهنگ دفاع مقدس، نجات‌بخش بودن فرهنگ دفاع مقدس
		شناخت رفتار شهدا	نقش شهدا در جامعه، معرفی شهدا به‌عنوان الگوی بدون جایگزین، توجه به شهدای شاخص، تأثیر خون شهدا در جامعه، نیاز جامعه به شناخت شهدا، حس تعلق به شهدا، رفاقت با شهدا، شهدا محور عزت، شهدا محور کرامت، آشنایی نسل جدید با شهدا
		پیروی از ولایت‌فقیه	جایگاه ولایت‌فقیه در فرهنگ اصیل دینی ما، توجه به کلام رهبری در انتخاب مسئولین، نقش مهم ولایت‌فقیه در ساختار نظام اسلامی، توجه به ولایت‌فقیه به‌عنوان یک اصل، توجه به اصل ولایت‌فقیه، پیروی از مرجع تقلید در عمل به احکام اسلامی، ولایت‌فقیه نسخه نجات‌بخش امت
راهبردهای عینی		لزوم کادر سازی در امور	جانشین پروری در کارها، نقش فرماندهی نیروها در زمان شهادت فرمانده‌ها، پشتیبانی نیروها از یکدیگر، توانایی انجام کارهای مختلف
		شناخت دقیق دشمن	تلاش برای بهره‌گیری از تجهیزات دشمن برای ضربه زدن به او، شکست واقعی دشمن، شناخت دقیق از دشمن، توجه به نقشه‌های دشمن، بی-توجهی به اتهامات دشمن، رشد متناسب با سطح تهدیدات دشمن
		الگوبرداری از فرماندهان شهید	حضور فرمانده در خط مقدم امور، تأثیر فرماندهان در جنگ، جامعیت فرماندهان شهید، توجه به ابعاد گوناگون شخصیتی فرماندهان شهید، تأثیرپذیری فرماندهان شهید از امام (ره)، پیشرو بودن فرمانده، فرماندهان جنگ الگوهای جامع، تأثیرپذیری فرماندهان از رهبری صالح، لزوم وجود فرماندهان جلودار، خطرپذیر بودن فرمانده، الگوبرداری از انسان‌های بزرگ، حضور مستقیم فرماندهان در صف اول کارها، توجه به اسطوره-

جدول ۱۰. مقوله‌ها و مفاهیم مرتبط با راهبردهای ذهنی و عینی

مقوله	مفهوم اصلی	مفهوم فرعی	کد
		ایثار و فداکاری	های جنگ
			فداکاری در فضای جنگ، ایثار در فضای جنگ، ازخودگذشتگی در فضای جنگ، داشتن روحیه شهادت‌طلبی، جهاد فی سبیل الله، روح ایثار در جامعه، روح فداکاری در جامعه، فداکاری در صحنه دفاع مقدس، وجود انسان‌های فداکار، شکست جامعه در نبود انسان‌های فداکار، اشاعه فرهنگ ایثار و فداکاری، ازخودگذشتگی، آرزوی شهادت داشتن
		عمل به تکالیف الهی	تأثیر کلاس‌های قرآن، برگزاری درس‌های تفسیر، خواندن نافله‌های شب
		مردم‌سالاری	مردمی بودن جنگ، کمک به توسعه آگاهی مردم، ایجاد زمینه برای آمادگی مردم، نیاز به توسعه شعور مردم، کمک به توسعه فهم مردم، اخلاص مسئولین نسبت به مردم، صمیمیت مسئولین با مردم، مراقبت مسئولین از مردم، مردم تصمیم‌گیرنده اصلی، تعظیم امام(ره) در برابر مردم، محوریت مردم از دیدگاه امام(ره)، تعظیم امام(ره) در برابر مردم، تجلیل امام(ره) از مردم، حضور آزادانه مردم در انتخابات، نشستن مسئولین پای صحبت مردم، ارزش قائل شدن برای خواسته‌های مردم
			ایستادگی در برابر دشمن، جسارت در نبرد با دشمن، شجاعت در برابر دشمن، تحمل فشار دشمن، صلابت شهدا در برابر دشمن
			استفاده از تجربه دیگران، بهره‌گیری از دیدگاه دیگران، عبرت گرفتن از شکست‌ها
		بهره‌گیری مناسب از فرصت‌ها	استفاده از فرصت‌ها، تبدیل امیدها به فرصت، تبدیل ناامیدی‌ها به فرصت، وجود بهترین فرصت‌ها در بحران‌ها
		الگوپردازی از سبک زندگی مدافعان حرم	ایجاد معنویت جدید توسط مدافعان حرم، شروع یک تحرک عظیم توسط مدافعان حرم، ایجاد یک دگرگونی در بین جوانان توسط مدافعان حرم
			خطرپذیری در بحران‌ها، قوی بودن شهدا در برابر بحران‌ها، حفظ لزوم عبور از

جدول ۱۰. مقوله‌ها و مفاهیم مرتبط با راهبردهای ذهنی و عینی

مقوله	مفهوم اصلی	مفهوم فرعی	کد
		بحران‌ها	همبستگی لازمه عبور از بحران، حفظ صبر برای مقابله با بحران، نترس بودن نیاز عبور از بحران، توانایی اداره بحران

پیامدها

پیامدها شامل خروجی‌های تأثیرگذار مشهود و نامشهودی است که در اثر طراحی مدل پدیده مبتنی بر حس تعلق به پدیده در جامعه ایجاد می‌گردد و خروجی‌های حاصل از استخدام راهبردها هستند و معمولاً آن‌ها را نمی‌توان از قبل پیش‌بینی کرد. در جدول زیر پیامدهای حاصل از راهبردهای اتخاذ شده نشان داده شده است.

جدول ۱۱. مقوله‌ها و مفاهیم مرتبط با پیامدها

مقوله	مفهوم	کد
پیامدها	حفظ امنیت کشور	رشد علمی در سایه امنیت، آزادی حاصل از امنیت در کشور، شهدا پیام‌آور امنیت، القای حس امنیت به مردم، قرار گرفتن قومیت‌ها در کنار هم برای حفظ امنیت، تأثیر روانی پیروزی‌ها در امنیت جامعه، وابستگی امنیتی به غرب در زمان پهلوی، لزوم داشتن استقلال در امنیت، حضور در کشورهای منطقه برای حفظ امنیت داخلی، دور نگه داشتن دشمن از مرزها، کشاندن جنگ به خارج از مرزهای کشور
	صدور انقلاب اسلامی به دنیا	تأثیر انقلاب اسلامی بر دنیا، انکار تأثیر انقلاب توسط دشمنان، تأثیر انقلاب اسلامی در عالم با ویژگی اصل ساختار نظام اسلامی، نقش شهدا در صدور انقلاب
	استقلال در همه سطوح	نقش امام خمینی (ره) در استقلال ایران، تلاش دشمن برای وابستگی مجدد ایران، وابستگی به بیگانگان در زمان پهلوی، حفظ استقلال دینی، حفظ استقلال اقتصادی، حفظ استقلال فرهنگی
	انسجام و همبستگی	حفظ انسجام ملی، انسجام مردم
	یکرنگی در جامعه	یکرنگی در میدان نبرد، برادری در فضای جنگ، برابری در فضای جنگ، یکرنگی بین رزمندگان، برادری، همراهی با یکدیگر،

جدول ۱۱. مقوله‌ها و مفاهیم مرتبط با پیامدها

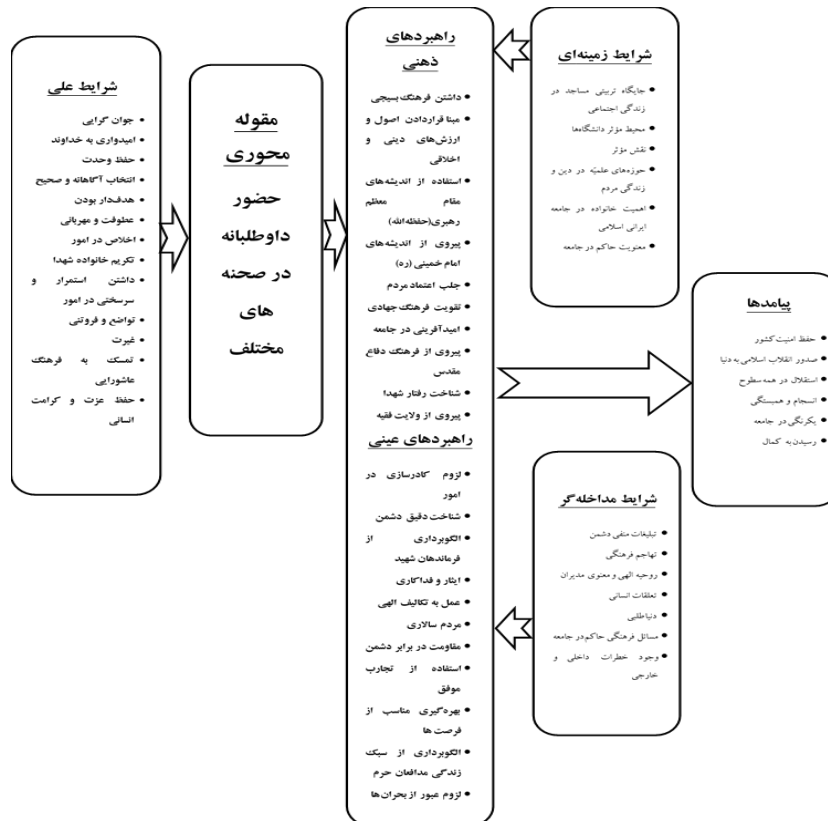
مقوله	مفهوم	کد
		همپایی با یکدیگر، مثل هم بودن، عدم تفاوت در ظاهر و باطن انسان، اثر بد تربیتی دورویی در جامعه، یکی بودن حرف و عمل
	رسیدن به کمال	حرکت جامعه به سمت کمال، رسیدن به مقصد نهایی یعنی اسلام به عنوان کمال

با توجه به پیامدهای استخراج شده می‌توان این گونه بیان نمود که از دیدگاه سردار شهید حاج قاسم سلیمانی مهم‌ترین و اصلی‌ترین پیامد سرمایه اجتماعی تأمین و برقراری امنیت است و هر چه میزان بهره‌مندی از سرمایه اجتماعی در جامعه بیشتر باشد میزان امنیت نیز در آن جامعه افزایش خواهد داشت. همان‌طور که مشاهده می‌شود سایر پیامدهای استخراج شده مانند انسجام و همبستگی و یکرنگی در جامعه نیز در افزایش امنیت در یک جامعه تأثیرگذار خواهد بود زیرا هر چه حس تعلق و همدردی در بین مردم یک جامعه بیشتر باشد به تبعیت آن، میزان جرم و جنایت نیز کاهش خواهد یافت و ثمره آن برقراری نظم و امنیت است. صدور انقلاب اسلامی به دنیا از دیگر پیامدهای اشاره شده است که از اثرات یک سرمایه اجتماعی منسجم و یکپارچه در جامعه ایرانی اسلامی ما می‌باشد، همان‌طور که امروزه مشاهده می‌شود بسیاری از ملت‌های مسلمان دنیا از انقلاب اسلامی ما الگوبرداری نمودند و به فرموده مقام معظم رهبری (حفظه‌الله) بیداری اسلامی که آغاز گردیده و روز به روز در عالم در حال گسترش است، برگرفته از انقلاب اسلامی ماست. و در نهایت پیامد اصلی، یعنی رسیدن به کمال که از اهداف مهم انقلاب اسلامی و نظام جمهوری اسلامی است که با به کارگیری و بهره‌مندی از تمام ظرفیت‌های سرمایه اجتماعی محقق خواهد شد.

کدگذاری انتخابی

هدف نظریه‌پردازی داده‌بنیاد توصیف صرف پدیده‌ها نیست بلکه هدف کشف نظریه است. برای تبدیل تحلیل‌ها به نظریه باید بین مفاهیم ارتباطی منظم برقرار گردد. کدگذاری انتخابی که سومین مرحله در روش گراندد تئوری می‌باشد عبارت است از: فرآیند انتخاب دسته‌بندی اصلی، مرتبط کردن نظام‌مند آن با دیگر دسته‌بندی‌ها، تأیید اعتبار این روابط، و تکمیل دسته‌بندی‌هایی که

نیاز به اصلاح و توسعه بیشتری دارند. کدگذاری انتخابی براساس نتایج کدگذاری باز و کدگذاری محوری، مرحله اصلی نظریه پردازی است. این مرحله، تکمیل کننده دو مرحله پیشین با یکپارچه سازی و پالایش مقوله ها در چارچوبی نظری می باشد. در یکپارچه سازی، مقوله ها حول پدیده ی اصلی یا محوری سازمان دهی می شوند. پدیده اصلی مقوله هایی است که به عنوان یک اصل در چارچوب نظری مطرح است. دیگر، مقوله های عمده، که از آن ها می توان به عنوان زیر مقوله های پدیده ی اصلی یاد کرد، با استفاده از جملات و عبارات تبیینی به پدیده ی اصلی ربط داده می شوند. هنگامی که نظریه ی کلی آماده شود، محقق با حذف زوائد از مقوله ها و بسط مقوله های که تا پیش از این به خوبی به آن ها پرداخته نشده بود، به پالایش نظریه می پردازد. طراحی مدل پارادایمی یکی از مهم ترین استراتژی های روش تحقیق کیفی به ویژه نظریه پردازی داده بنیاد است. در نظریه پردازی بنیادی، تلفیق داده ها از اهمیت زیادی برخوردار است. در کدگذاری باز، تحلیل گر به پدید آوردن مقوله ها و ویژگی های آن ها می پردازد و سپس می کوشد تا مشخص کند که چگونه مقوله ها در طول بعدهای تعیین شده تغییر می کنند. در کدگذاری محوری، مقوله ها به طور نظام مند بهبود یافته و با زیر مقوله ها پیوند داده می شوند. در مرحله سوم از کدگذاری، کدگذاری انتخابی و ارائه مدل پارادایمی پژوهش می باشد. شکل زیر مدل پارادایمی حاصل از تجزیه و تحلیل داده های تحقیق است که نتایج کدگذاری انتخابی در این پژوهش را نشان می دهد.

شکل ۶. مدل پارادایمی حاصل از تجزیه و تحلیل داده‌ها (منبع: یافته‌های پژوهش)

نتیجه‌گیری

بحث سرمایه اجتماعی برای هر کشور و سازمانی حائز اهمیت است و باید تلاش شود بسترهای سرمایه اجتماعی متناسب با زمینه‌های ارزشی و فرهنگی آن جامعه تحقق یابد، به عبارتی سرمایه اجتماعی پدیده‌ای است که حاصل تأثیر نهادهای اجتماعی، روابط انسانی و هنجارها بر روی کمیت و کیفیت تعاملات اجتماعی است و درواقع یکی از فاکتورهایی است که نقش بسیار مهم‌تری نسبت به سرمایه‌های فیزیکی و انسانی در جوامع ایفا می‌نماید و در غیاب این سرمایه، سایر سرمایه‌ها نیز اثربخشی خود را از دست می‌دهند. اهمیت این موضوع باعث شد که در این زمینه در این پژوهش سعی شود الگوی سرمایه اجتماعی از دیدگاه شهید حاج قاسم سلیمانی به‌عنوان یک

رویکرد ارزشی از فرهنگ اسلامی ایرانی کشورمان طراحی گردد. چراکه مقام معظم رهبری همواره تأکید داشته‌اند بر اینکه شهید سلیمانی را می‌بایست نه تنها به‌عنوان یک شخص بلکه به‌عنوان یک مکتب معرفی کرد. همچنین حاج قاسم به‌عنوان شخصیتی راهبردی در داخل و خارج از کشور شناخته می‌شوند. چون ایشان هم سرمایه اجتماعی ملی و منطقه‌ای را راهبری می‌کردند و هم خودشان سرمایه اجتماعی بودند. از این رو است که نظرات ایشان در حوزه سرمایه اجتماعی یک الگوی راهبردی را شکل می‌دهد زیرا سرمایه اجتماعی راهبردی سه تمایز با سرمایه اجتماعی دارد: الف) هدف‌گرا بودن: برخلاف سرمایه اجتماعی که ممکن است به‌صورت ارگانیک توسعه یابد، سرمایه اجتماعی راهبردی با اهداف خاصی پرورش می‌یابد (کوکا و پرسکات^۱، ۲۰۰۲) که در پیامدهای مدل نیز اهداف و پیامدهای سرمایه اجتماعی راهبردی از دیدگاه شهید سلیمانی کاملاً نمایان است. ب) استفاده از شبکه‌ها: سرمایه اجتماعی راهبردی بر مدیریت استراتژیک روابط برای بهینه‌سازی نتایج تأکید دارد، که این مسئله نیز در بیانات حاج قاسم و تأکید ویژه ایشان بر کادر سازی در امور هویدا است. ج) افزایش عملکرد: سرمایه اجتماعی راهبردی اغلب به دلیل همکاری بهتر و استفاده بهتر از منابع باعث افزایش سطح عملکرد می‌شود (کارادوره^۲، ۲۰۲۲) که طبق فرمایشات حاج قاسم رسیدن به کمال را در بر دارد. به‌طور خلاصه، درحالی‌که سرمایه اجتماعی در مورد مزایای گسترده شبکه‌ها و روابط اجتماعی سخن می‌گوید، سرمایه اجتماعی راهبردی به‌طور خاص به اعمال نفوذ آن روابط برای موفقیت هدفمند مربوط می‌شود.

بر اساس نتایج یافته‌ها در ابتدا با مراجعه به کدهای اولیه استخراج شده از سخنرانی‌ها، کدهایی که به موضوعی مشترک اشاره داشتند، گروه‌بندی شدند و مفاهیم را ساختند و از مقایسه و طبقه‌بندی آن‌ها نیز مقوله‌ها تعیین شدند. درمجموع ۳۷۵ کد استخراج و درنهایت منجر به شناسایی ۵۲ مقوله گردید. در مرحله کدگذاری محوری، به‌منظور مرتبط کردن مقوله‌های اصلی به مقوله‌های فرعی، از الگوی پارادایمی استفاده شد تا شرایط علی، پدیده محوری، عوامل زمینه‌ای، متغیرهای مداخله‌گر، راهبردها و پیامدها که اجزای کدگذاری محوری هستند، مشخص شوند. سپس از طریق کدگذاری انتخابی و بر اساس الگوی ارتباط شناسایی شده بین مقوله‌ها و زیر مقوله‌ها در کدگذاری باز و محوری، مقوله‌ها به هم مرتبط شدند و مدل مربوطه ارائه گردید. بررسی ابعاد

1. Koka & Prescott

2. Carradore

شخصیتی شهید سلیمانی که از تحلیل سخنان ایشان و توصیفاتی که از ایشان بیان شده نشان می‌دهد که در فرمایشات و همچنین سیره عملی ایشان به ویژگی‌هایی می‌توان اشاره کرد که ظرفیت بسزایی در ارتقاء سطح سرمایه اجتماعی دارد که در ادامه تشریح می‌گردد. بر اساس نتایج پژوهش می‌توان گفت هدفمندی و جوان‌گرایی در کنار تقویت بعد معنوی با اخلاص و توکل و امید به خداوند از مهم‌ترین عوامل شکل‌گیری سرمایه اجتماعی راهبردی از دیدگاه شهید سلیمانی می‌باشد که باعث حضور داوطلبانه و مستمر مردم در بزنگاه‌های مهم کشور و منطقه می‌باشد. با توجه به تجربه و سابقه بالای شهید سلیمانی در راهبری بخشی از سرمایه اجتماعی ملی و منطقه‌ای در سال‌های طولانی گذشته، ایشان راهبردهای متنوع، دقیق، گسترده و هوشمندانه‌ای را جهت شکل‌گیری و تقویت سرمایه اجتماعی پایدار طراحی و پیشنهاد کرده‌اند که در دو دسته راهبردهای ذهنی و عینی دسته‌بندی شده است. تفکر استراتژیک و نگاه مدیریتی ایشان در مواجهه مناسب با بحران‌ها، بهره‌برداری از فرصت‌ها، توجه و پایش همیشگی فعالیت‌های دشمن و تأکید ویژه بر کادر سازی مشهود است. پیروی همیشگی و ثبات در ولایت‌پذیری یکی دیگر از راهبردهای مهم مدنظر شهید سلیمانی می‌باشد که بارها به پیروی از اندیشه‌های امام خمینی (ره) و امام خامنه‌ای (دامت‌ظله) اشاره داشته‌اند. شهید سلیمانی توجه بسیاری به پایش و توجه به دشمن در راهبردهای شکل‌گیری سرمایه اجتماعی داشته‌اند چراکه به‌درستی نقش تبلیغات منفی دشمنان، تهاجم فرهنگی و وجود خطرات داخلی و خارجی دشمنان در تضعیف سرمایه اجتماعی را تشخیص داده‌اند.

در خصوص مشابهت و همسویی **شرایط علی** با نتایج پژوهش‌های پیشین می‌توان به پژوهش نصیری (۱۳۹۹) با عنوان سیره شهید سلیمانی در افزایش سرمایه اجتماعی با تأکید بر عنصر اعتماد در نظام جمهوری اسلامی ایران اشاره نمود که ازجمله عوامل مهمی که در افزایش اعتماد اجتماعی و ارتقاء سرمایه اجتماعی نظام جمهوری اسلامی ایران تأثیرگذار باشد، می‌توان از ساده زیستی، صداقت و ایثارگری در سیره فردی، وحدت‌گرایی، مردم‌داری و مردم‌باوری، نام برد. همچنین در مقایسه با پژوهشی از عابدینی و همکاران (۱۳۹۸) با موضوع طراحی و تبیین الگوی سرمایه اجتماعی بر اساس وصایای فرماندهان شهید دفاع مقدس که با بررسی وصایای فرماندهان شهید دفاع مقدس به این نتیجه دست یافتند که در شرایط علی می‌توان به مفاهیمی مانند امیدواری به خداوند، هدف‌دار بودن، دفاع از وطن اشاره نمود. که در نتایج به دست آمده در تحقیق حاضر

نیز از دیدگاه سردار شهید حاج قاسم سلیمانی، جوان‌گرایی، وحدت، هدف‌دار بودن از جمله عواملی هستند که در ایجاد سرمایه اجتماعی تأثیرگذار خواهند بود. در ارتباط با **شرایط مداخله‌گر** که در این تحقیق به شرایطی از جمله تبلیغات منفی دشمن، تهاجم فرهنگی، روحیه الهی و معنوی مدیران، تعلقات انسان، دنیاطلبی، مسائل فرهنگی حاکم در جامعه و وجود خطرات داخلی و خارجی به عنوان شرایط مؤثر در ایجاد یا عدم ایجاد سرمایه اجتماعی از دیدگاه شهید سلیمانی اشاره شد، می‌توان با پژوهشی از افسری (۱۳۹۱) با عنوان سرمایه اجتماعی مقایسه نمود که در اسلام مفهوم سرمایه اجتماعی که از سوی دانشمندان غربی مطرح و گسترش پیدا کرده را از دیدگاه اسلامی و با استفاده از تفاسیر قرآن کریم و سایر منابع اسلامی موردبررسی قرار داده است، به این نتیجه رسیده است اجرای اصول اسلامی در ابعاد فردی و اجتماعی بر انواع و سطوح مختلف سرمایه اجتماعی تأثیر بسزایی دارد و باعث ایجاد معنویت در جامعه می‌شود و علاوه بر آن به نظر می‌رسد که پیاده شدن این اصول مؤثرترین روشی است که باعث می‌شود سرمایه اجتماعی به بالاترین سطح خود برسد. که همانند تحقیق حاضر به موضوع معنویت به عنوان یکی از مهم‌ترین عوامل دخیل در ایجاد سرمایه اجتماعی در جامعه اشاره دارد. در رابطه با **شرایط زمینه‌ای** با توجه به یافته‌های این پژوهش می‌توان گفت شرایطی از قبیل: فضای حاکم بر حوزه‌های علمی و دانشگاه‌ها، معنویت حاکم در جامعه و اهمیت خانواده در جوامع ایرانی اسلامی می‌تواند زمینه ایجاد و پرورش سرمایه اجتماعی را فراهم سازد. حسابی (۱۳۹۹) در پژوهشی با عنوان بررسی عوامل مؤثر بر مشارکت اجتماعی (مدنی) نیز به موضوع خانواده و استحکام خانواده و همچنین نقش دانشگاه‌ها در فراهم نمودن زمینه ایجاد سرمایه اجتماعی اشاره دارد و از این جهت با پژوهش حاضر مشابهت دارد. در خصوص **مقوله محوری** که در تحقیق حاضر به حضور داوطلبانه در صحنه‌های مختلف تحت عنوان مقوله محوری در زمینه سرمایه اجتماعی از دیدگاه شهید سلیمانی از آن یاد شده است با پژوهش صورت گرفته توسط عابدینی و همکاران (۱۳۹۷) با عنوان تبیین الگوی سرمایه اجتماعی بر اساس اندیشه مقام معظم رهبری (دامت‌ظله) به این موضوع اشاره دارد که بیشترین توجه مقام معظم رهبری به حضور مداوم مردم و در صحنه ماندن و داوطلب بودن آنهاست و از نظر ایشان، سرمایه اجتماعی کشور با حضور پررنگ مردم و داوطلبانه بودن این حضور و کارآمدی آنها شکل می‌گیرد. در زمینه **راهبردهای** ارائه شده در تبیین الگوی

راهبردی سرمایه اجتماعی از دیدگاه سردار شهید سلیمانی به دو دسته راهبردهای ذهنی و عینی اشاره شد و با توجه به حجم بالای راهبردهای مطرح شده، گفته شد که نگاه شهید سلیمانی به موضوع سرمایه اجتماعی یک نگاه راهبردی بود. در همین رابطه با بررسی پژوهشی از عابدینی و همکاران (۱۳۹۸) اشاره نمود که با بررسی وصایای فرماندهان شهید به راهبردهای مشابه دست یافته است که به مواردی از جمله پیروی از ولایت فقیه، ادامه دادن راه شهدا و کار تشکیلاتی و کادر سازی در امور اشاره نمود. در پژوهش دیگری از کاظمی و همکاران (۱۳۹۵) با عنوان بررسی مؤلفه‌های جمعی فرهنگ ایثار و شهادت در خاطرات آزادگان دفاع مقدس به ذکر مؤلفه‌های این سرمایه در جنگ تحمیلی پرداخته شده است. آنان عنوان می‌نمایند که دو عنصر فرهنگ ایثار و شهادت که برگرفته از مفاهیم و آموزه‌های دین اسلام و مکتب تشیع است در رشد و تقویت روحیه مشارکت، انسجام و همکاری و ایجاد شبکه‌های انسانی در شرایط سخت نقش مهمی را ایفا نمایند، که توجه به فرهنگ ایثار و شهادت و فداکاری نیز از راهبردهای مطرح شده از دیدگاه شهید سلیمانی است. در زمینه **پیامدهای** سرمایه اجتماعی که با توجه به نتایج حاصل شده از تحقیق حاضر به امنیت به عنوان اصلی ترین و مهم ترین پیامد سرمایه اجتماعی در سطوح مختلف اشاره شده است. فلاحتی (۱۳۹۷) نیز در پژوهشی به بررسی سرمایه اجتماعی میانی در کشور با تأکید بر سازمان بسیج و رابطه آن با احساس امنیت در استان‌ها پرداخت. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد در استان‌های کشور میان اعتماد به بسیج، کمک سازمانی به بسیج، پاسخگویی بسیج به نیازها، بر اساس ویژگی‌های جمعیت‌شناختی تفاوت معناداری وجود دارد و رابطه مستقیمی بین متغیرهای ذکر شده با احساس امنیت در استان‌های کشور رابطه وجود دارد. گارینه کشیشیان سیرکی (۱۴۰۰) نیز در تحقیق خود تأثیر سرمایه اجتماعی بر امنیت ملی در دوران دفاع مقدس مورد بررسی قرار داد. سرمایه اجتماعی با مؤلفه‌هایی مانند اعتماد، مشارکت، انسجام و ارزش‌ها شناخته و امنیت ملی توانایی یک دولت در جلوگیری از تهدید نسبت به سه مؤلفه تمامیت ارضی، جامعه و رژیم است که مهم ترین عناصر بقای دولت محسوب می‌شوند. اما با توجه به نتایج فوق تفاوت اصلی این پژوهش با سایر تحقیقات انجام شده در این حوزه، چهره بین‌المللی شهید سلیمانی می‌باشد که با توجه به عملیات‌های متعدد برون مرزی از این سرمایه اجتماعی در خارج از کشور هم استفاده نموده و این توانایی بالای شهید سلیمانی در همراه کردن

سرمایه‌های اجتماعی ملی و منطقه‌ای را نشان می‌دهد که نیروهای داوطلب از کشورهای مختلف را در سوریه، متحد و به مقابله و ایستادگی در برابر تکفیری‌ها تشویق کردند. درواقع شهید سلیمانی با به خدمت گرفتن سرمایه اجتماعی و استفاده صحیح از این ظرفیت توانسته بود امنیت داخلی و خارجی که مهم‌ترین پیامد سرمایه اجتماعی است را به ارمغان آورد.

درنهایت در جهت ارتقاء سرمایه اجتماعی بر اساس دیدگاه شهید قاسم سلیمانی می‌توان به موارد زیر اشاره کرد: به شخصیت حقیقی انسان‌های شایسته توجه شود، ظرفیت‌ها و شایستگی‌ها و ایجاد فرصت‌های بازاندیشی توسعه یابد، ایثار و فداکاری با آغوش باز موردپذیرش قرار گیرد، افراد در فعالیت‌های سودمند برای دیگران درگیر شوند و نهایت گذشت و فداکاری را داشته باشند، قدرت و توانایی اداره بحران‌ها و چالش‌های سازمانی را داشته باشند و تقویت کنند و نیز به حرکت جهادی در مسیر پیشرو و در جهت تقرب الی الله باور داشته برآن متمرکز شوند. در رابطه با بسیج همگانی، در بین افراد در جهت تحقق اهداف ایجاد و حمایت شود، تلاش دسته‌جمعی و مشارکتی بر پایه نیت الهی و آرمانه‌ای متعالی باشد، مهارت‌های ارتباطی مؤثر برای جلب مشارکت زيردستان و محیطی باز برای تقویت روحیه همکاری ایجاد شود. افراد جهت یافتن هدف و معنی برای کارهای عمومی و داوطلبانه روحیه داده و مدیریت برانگیزاننده و الهام‌بخش حاکم شود. محبوبیت اجتماعی بالا و ارتباط اثرگذار با لایه‌های مختلف اجتماعی ایجاد و گسترش یابد، به هنجارها و قواعد عمومی و اجتماعی اهمیت داده شود، در جهت عقلانیت دینی و تفکر راهبردی ارزش‌مدار حرکت شود، روابط سالم و معنوی در محیط اجتماعی و اصول ارزشی در شرایط اجرایی نهادینه شود، ظرفیت‌های جدید با استفاده از منابع حداقلی و ساده‌زیستی در زندگی فردی و اجتماعی و نیز روحیه ایثار و فداکاری و گذشت تشویق شود. یکپارچه‌سازی و توانایی انسجام-بخشی به فرآیندها مورد تأکید قرار گیرد و تعامل هم‌افزا و انعطاف‌پذیر در جهت وحدت آفرینی ایجاد شود. تدبیر و تعهد بالای کارها پیگیری شود، به طور هماهنگ و منسجم در تأمین سعادت همگانی تلاش شود، به پیامدهای اخلاقی و دینی تصمیمات هر فرد اهمیت داده شود و تعهد لازم ایجاد شود، مدیران تلاش کنند در کار جهادی و خستگی‌ناپذیری الگوی دیگران باشند و در رفع مشکلات دیگران و عمل به دستورهای اسلام و ملت مسلمان مسئولیت‌پذیر باشند و اندیشه‌ها و

ارزش‌های خیرخواهانه مورد تأکید قرار گیرد و نیز فضای آموزش پذیری و شنیدن حرف دیگران ایجاد شود و به‌طور دوستانه مشکلات رفع شود.

پیشنهادهای

بر اساس نتایج تحقیق به مدیران و مسئولان کشور، در جهت ارتقای سرمایه اجتماعی بر اساس دیدگاه شهید قاسم سلیمانی پیشنهاد می‌شود: وزارتخانه‌های علوم، تحقیقات و فناوری، فرهنگ و ارشاد اسلامی و حوزه‌های علمیه با توجه به اینکه از دیدگاه شهید سلیمانی مهم‌ترین بستر ایجاد و شکل‌گیری سرمایه اجتماعی حوزه‌های علمیه، مساجد، دانشگاه‌ها و همچنین فضای معنوی حاکم در جامعه می‌باشد می‌توانند با اتخاذ راهبردهای ارائه‌شده در مدل پارادایمی این پژوهش در راستای بهره‌گیری از این ظرفیت گام بردارند. در برنامه‌ریزی‌ها و تصمیم‌گیری‌های خود به ابعاد و مؤلفه‌های مدل پیشنهادی این پژوهش که در راستای سرمایه اجتماعی مبتنی بر مکتب شهید حاج قاسم سلیمانی مطرح شده است توجه کنند. همچنین با اتخاذ راهبردهایی چون تصمیم‌گیری مشارکتی و بهبود ارتباطات بین افراد، آموزش و توسعه روحیه فداکاری و از خودگذشتگی، بهبود مستمر باورها و مسائل اعتقادی و رفتاری و ارزشی بین افراد، توجه به الگوهای بومی فرهنگی، اجتماعی و ترویج تعهد و پایبندی به اصول اخلاقی به ویژه در حوزه اخلاقیات اسلامی و توسعه رفتارهای هویتی و بصیرت بخشی به مباحث دینی و ولایی سبب بهبود و اثربخشی سرمایه اجتماعی در جامعه شوند. همچنین بر اساس دیدگاه شهید حاج قاسم سلیمانی برای تقویت اعتماد عمومی جهت تقویت سرمایه اجتماعی از دیدگاه ایشان ضروری است که نهادهای حکومتی و عمومی در عملکرد خود شفاف بوده و به پرسش‌های مردم پاسخگو باشند. سردار سلیمانی همواره بر صداقت و امانت‌داری تأکید داشتند، که این دو از عوامل اصلی شکل‌گیری اعتماد عمومی از دیدگاه ایشان هستند. از طرفی دیگر نیز فساد اداری و اقتصادی به شدت به اعتماد عمومی آسیب می‌زند. مبارزه جدی با فساد در تمامی سطوح، نیز امری ضروری است. سردار سلیمانی به شدت با فساد مخالف بودند و همواره بر پاک دستی مسئولان تأکید می‌کردند. برقراری عدالت و مساوات در جامعه، از جمله دسترسی برابر به فرصت‌ها و منابع نیز باعث افزایش اعتماد بین مردم و حکومت می‌شود. سردار سلیمانی به کرامت انسانی و برابری بسیار احترام می‌گذاشتند. برای تقویت مشارکت مردمی

نیز پیشنهاد می‌شود بسترهای مناسب برای مشارکت مردم در امور مختلف، از جمله تصمیم‌گیری‌ها، برنامه‌ریزی‌ها، و اجرای پروژه‌ها فراهم شود. سردار سلیمانی همواره بر نقش مردم در دفاع از کشور و حل مشکلات تأکید داشتند. همچنین پیشنهاد می‌شود از تشکلهای مردمی و سازمان‌های غیردولتی که در راستای منافع جامعه فعالیت می‌کنند، حمایت شود. سردار سلیمانی همواره با بسیج و نیروهای مردمی در ارتباط و تعامل بودند. بر اساس دیدگاه سردار سلیمانی، جهت تقویت همبستگی اجتماعی پیشنهاد می‌شود ارزش‌های دینی و ملی که بر وحدت، برادری، و ایثار تأکید دارند، ترویج شوند. حمایت از محرومان و نیازمندان و تلاش برای کاهش نابرابری‌های اجتماعی، نیز باعث تقویت احساس همبستگی و همدلی در جامعه می‌شود. همچنین باید حس مسئولیت اجتماعی را در میان مردم تقویت کرد و آن‌ها را به مشارکت در حل مشکلات جامعه تشویق کرد. باید مردم را از حقوق و مسئولیت‌های خود آگاه کرد و آن‌ها را به مشارکت در امور جامعه تشویق کرد. سردار سلیمانی خود الگویی از مسئولیت‌پذیری بودند.

با توجه به منابع محدود شامل وصیت‌نامه، سخنرانی‌ها و مصاحبه‌های شهید سلیمانی به علاقه‌مندان پژوهش در خصوص ایشان پیشنهاد می‌گردد به سیره عملی ایشان پرداخته شود و از آنجایی که شهید سلیمانی در بین سخنرانی‌ها و بیاناتشان در خصوص خصوصیات فردی و اخلاقی خودشان صحبت نمی‌کردند به محققین پیشنهاد می‌گردد به منظور آشنایی با زوایای مختلف زندگی ایشان با هم‌زمان و نزدیکان شهید سلیمانی مصاحبه و گفت‌وگو نمایند.

فهرست منابع

- افسری، علی. (۱۳۹۱). **سرمایه اجتماعی در اسلام**. پژوهشهای میان رشته ای قرآن کریم، ۳(۱)، ۱۰۱-۱۱۸.
- آخوندی، مجتبی. (۱۴۰۳). الگوی مدیریت پیامبر(ص) جهت حفظ و افزایش سرمایه اجتماعی جامعه نوپای صدر اسلام در مواجهه با آسیب‌های سخت و نرم اجتماعی، **مجله علمی مدیریت سرمایه اجتماعی**، ۱۱(۳)، ۳۱۵-۳۳۵.
- آسا، مژگان. (۱۴۰۱). فرهنگ شهروندی و سرمایه اجتماعی. **کنفرانس بین المللی روانشناسی، علوم تربیتی و سبک زندگی**.
- بوزان، باری (۱۴۰۱). **مردم، دولت‌ها و هراس**، ترجمه: پژوهشکده مطالعات راهبردی، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- بیکر، واین (۱۳۸۲). **مدیریت و سرمایه اجتماعی**، ترجمه: سید مهدی الوانی و محمدرضا ربیعی، تهران: سازمان مدیریت صنعتی.
- تریف، تری؛ کرافت، استیوارت؛ مورگان، پاتریک و جیمز، لوسی (۱۳۸۳). **مطالعات امنیتی نوین**، ترجمه: علیرضا طیب و وحید بزرگی، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- جان فیلد (۱۳۹۲). **سرمایه اجتماعی**، مترجم: غفاری رضا و رضانی حسین، تهران: انتشارات آگاه.
- حسابی، احمدعلی. (۱۳۹۸). بررسی عوامل موثر بر مشارکت اجتماعی (مدنی) در بین اساتید دانشگاه آزاد اسلامی واحد شوشتر با تاکید بر سرمایه اجتماعی. **فصلنامه علمی پژوهشی علوم اجتماعی**، ۱۳(۴)، ۱۰۹-۱۲۳.
- خلیلی، رضا، و مهربان اینچه برون، حامد. (۱۴۰۰). سرمایه اجتماعی و خشونت کنشگرانه در خاورمیانه. **دانش سیاسی**، ۱۷(۱) (پیاپی ۳۳)، ۵۹-۸۶.
- خواستار، حمزه (۱۳۸۸). **ارایه‌ی روشی برای محاسبه‌ی پایایی مرحله‌ی کدگذاری در مصاحبه‌های پژوهشی، روش شناسی علوم انسانی**، ۱۵(۵۸)، ۱۶۱-۱۷۴.
- دلاور، علی و جهانتاب، محمد (۱۳۸۴). **تحقیق راهنمای آزمون اندازه‌گیری احساس امنیت ناجا**، تهران: دفتر تحقیقات کاربردی معاونت طرح و برنامه ناجا.
- رداد، محسن و مهام، محمود. (۱۴۰۳). **نظریه الفت؛ صورت‌بندی سرمایه اجتماعی بر اساس آموزه‌های نهج‌البلاغه**. **نشریه دانش سیاسی**، ۲۰(۱)، ۱۴۷-۱۷۰.
- سیدنقوی، میرعلی (۱۳۸۴). **شناخت سرمایه اجتماعی سازمان به عنوان مفهوم چندبعدی، مجله مقالات کنفرانس بین‌المللی مدیریت**، تهران: سالن اجلاس سران.
- طاهری گودرزی، حجت، و ساری، مرضیه. (۱۴۰۱). **طراحی مدل سرمایه اجتماعی مبتنی بر مکتب شهید حاج قاسم سلیمانی**. **مدیریت سرمایه اجتماعی**، ۹(۳)، ۴۰۷-۴۳۳.

- طلوعی اشلقی، عباس (۱۳۸۵). رویکرد نوین در روش‌های وزن‌دهی، کنفرانس تکنولوژی سنگاپور (IEEE).
 عابدینی، بهاره؛ اکبری امامی، شهناز و عباس نژاد، طیبه. (۱۳۹۹). طراحی مدل مفهومی ترک خدمت افراد مستعد از سازمان‌های ایران: پژوهشی اکتشافی در صنعت ICT. مدیریت منابع انسانی پایدار، ۲(۲)، ۴۹-۶۴.
 عابدینی، علی؛ زارعی متین، حسن و عابدینی، حسین. (۱۳۹۸). تبیین الگوی سرمایه اجتماعی براساس اندیشه مقام معظم رهبری (دامت ظلّه). مدیریت اسلامی، ۲۷(۱)، ۳۷-۶۳. [dor 20.1001.1.22516980.1398.27.1.3.1](#)
 عابدینی، علی؛ زارعی، حسن؛ اسداله کردنائیج، متین و عابدینی، حسین (۱۳۹۸). طراحی و تبیین الگوی سرمایه اجتماعی بر اساس وصایای فرماندهان شهید دفاع مقدس، فصلنامه علمی- پژوهشی انقلاب اسلامی، ۹(۳۳)، ۸۹-۱۱۲.
 عارفی نهاد، عبدالله؛ عارفی نهاد، صمد؛ و حسن آبادی، مهدی. (۱۴۰۳). سرمایه اجتماعی. پنجمین کنفرانس بین‌المللی و هشتمین همایش ملی مدیریت، روان‌شناسی و علوم رفتاری.
 فلاحی، علی. (۱۳۹۷). سرمایه اجتماعی میانی در کشور با تأکید بر سازمان بسیج و رابطه آن با احساس امنیت در استان ها. مطالعات راهبردی بسیج، ۲۱(۸۰)، ۸۵-۱۱۴.
 قراباغی، میثم و ازگلی، محمد (۱۳۹۹). واکاوی سبک رهبری سردار شهید حاج قاسم سلیمانی الگوی متعالی رهبری خدمتگزار، مجله مدیریت اسلامی، ۴(۲۸)، ۱۱۳-۱۳۹. [dor 20.1001.1.22516980.1399.28.4.5.6](#)
 کاظمی، افسانه؛ غفاری هشتجین، زاهد و کشاورز شگری، عباس (۱۳۹۵). بررسی مؤلفه‌های جمعی فرهنگ ایشار و شهادت در خاطرات آزادگان دفاع مقدس به مثابه سرمایه اجتماعی، دو فصلنامه علمی- پژوهشی پاسداری فرهنگی انقلاب اسلامی، ۶(۱۴)، ۱۳۹-۱۴۷.
 کاظمی، سعید؛ ملکان، عمران (۱۳۹۵). سرمایه اجتماعی و نقش آن در سازمان، دومین همایش ملی پژوهش‌های مدیریت و علوم انسانی در ایران، تهران.
 کریمی، مصطفی (۱۳۸۹). بررسی نقش و تحولات سرمایه اجتماعی جامعه ایران در دوران دفاع مقدس. مجله نگین ایران، ۹(۳۵)، ۶۹-۹۲.
 کشیشیان سیرکی، گارینه. (۱۴۰۰). تأثیر سرمایه اجتماعی بر امنیت ملی در دوران دفاع مقدس. فصلنامه علمی مطالعات دفاع مقدس، ۷(۱)، ۲۹-۵۴.
 مبشری، محمد. (۱۳۸۸). سرمایه اجتماعی و توسعه اقتصادی. پژوهشنامه سرمایه اجتماعی، ۳(۴۰)، ۱۳۵-۱۵۶.
 محمدیان منصور، صاحب، جعفری، محمد، و مهرگان، نادر. (۱۳۹۷). اندازه‌گیری و بررسی مقایسه‌ای سرمایه اجتماعی به تفکیک استان‌های کشور. مدیریت سرمایه اجتماعی، ۵(۱)، ۴۳-۶۶.
 مولایی، محمد مهدی؛ قاسمی، محمد هادی. (۱۴۰۲). آینده‌نگاری سرمایه اجتماعی ایران در افق ۱۴۱۰ با استفاده از روش تحلیل ساختاری مجله علمی، مدیریت سرمایه اجتماعی، ۱۰(۲)، ۱۵۹-۱۷۵.

مهدیه، امید (۱۳۹۹). ویژگی‌های رفتاری، مکتبی و دستاوردهای سردار سلیمانی. *سلسله همایش‌های بین‌المللی گام دوم انقلاب اسلامی*. ۲(۲)، ۱-۱۷.

نصیرپور، علیرضا؛ فرج‌زاده، علی‌اصغر و اختیاری، یونس (۱۳۹۴). سرمایه اجتماعی و نحوه اندازه‌گیری آن در ایران، *ماهنامه پژوهش‌های مدیریت و حسابداری*، ۲(۱۰)، ۱-۱۸.

نصیری، علی‌اصغر. (۱۳۹۹). سیره شهید سلیمانی در افزایش سرمایه اجتماعی نظام جمهوری اسلامی ایران با تأکید بر عنصر اعتماد. *مطالعات راهبردی بسیج*، ۲۳(۸۹)، ۵۹-۸۲.

الوانی، سیدمهدی (۱۳۸۵). نقش مدیریت در ایجاد و توسعه سرمایه اجتماعی، *مجله تدبیر*، ۱(۱۰۰)، ۲۲-۳۲.

Alcorta, L., Smits, J., Swedlund, H. J., & de Jong, E. (2020). The 'Dark Side' of social capital: A cross-national examination of the relationship between social capital and violence in Africa. *Social Indicators Research*, 149(2), 445-465.

Amin, M. (2024). The influence of social capital, human capital, and natural capital on economic growth and community welfare. *JPPI (Jurnal Penelitian Pendidikan Indonesia)*, 10(3), 528-535.

Baptista, K. D. V. P. (2022). Capital Social: Tejiendo Redes Comunitarias y Creando Conciencia Colectiva. *Mombboy*, (18).

Carradore, M. (2022). Academic research output on social capital: a bibliometric and visualization analysis. *International Journal of Sociology and Social Policy*, 42(13/14), 113-134.

Kilpatrick, S., & Falk, I. (2001). **Benefits for All: How learning in agriculture can build social capital in island communities**. Centre for Research and Learning in Regional Australia.

Koka, B. R., & Prescott, J. E. (2002). Strategic alliances as social capital: A multidimensional view. *Strategic management journal*, 23(9), 795-816.

Krishna, A., & Shrader, E. (1999, June). Social capital assessment tool. **Conference on social capital and poverty reduction** (Vol. 2224). The World Bank.

MELIKYAN, A. (2023). VALUING SOCIAL CAPITAL IN THE CONTEXT OF SOCIALPARTNERSHIP, **Research Center ALTERNATIVE**, 43-48.

Calvo, T., Lavallée, E., Razafindrakoto, M., & Roubaud, F. (2020). Fear not for man? Armed conflict and social capital in Mali. *Journal of Comparative Economics*, 48(2), 251-276.

Shin, J., & Shin, H. (2022). The effect of self-sacrifice leadership on social capital and job performance in hotels. *Sustainability*, 14(9), 5509.

Strauss, A., & Corbin, J. (1998). **Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory**. Thousand Oaks, CA: Sage Publications, Inc.

Trager, F. N. & Simoni, F. L. (1973). An introduction to the study of national security', in F.N. Trager and P. S. Kronenberg, **National security and America Society** (Lawrence: University Press of Kansas), p.36.

Wesselow, M. (2023). Not All Social Capital Is Equal: Conceptualizing Social Capital Differences in Cities. *Urban Science*, 7(2), 49.

Wolfers, A. (1962). **National Security as an ambiguous symbol** Baltimore: John Hopkins University Press.

